

RAJAT PITÄÄ OLLA

Nuorten näkemyksiä ja kokemuksia rajoitustoimenpiteistä lastensuojelun sijaishuollossa

Tolonen Maiju

Opinnäytetyö
Sosiaali- ja
Sosionomi AMK

2020

Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Maiju Tolonen	Vuosi	2020
Ohjaaja(t)	Sari Halttunen, Kaisu Vinkki		
Työn nimi	Rajat pitää olla – nuorten näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelun sijaishuollossa		
Sivu- ja liitesivumäärä	55 + 4		

Tämä opinnäytetyö käsittelee nuorten kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelulain 11 luvun lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvista sijaishuollon rajoitustoimenpiteistä, jotka tavoittelevat välitöntä huolenpitoa jotain lapsen perusoikeutta rajoittamalla. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda nuorten ääni kuuluviin ja esitellä heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään sijaishuoltopaikkojen rajoitustoimenpiteiden käytännöistä.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset keskittyvät siihen, millaista tietoa nuoret ovat rajoitustoimenpiteistä saaneet, millaisia nuorten kokemukset ja näkemykset lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä ovat sekä mitä nuoret ajattelevat rajoitustoimenpiteisiin liittyvästä päätöksenteosta ja muutoksenhausta. Varsinainen teoriaosuus pohjautuu aiempien tutkimustietojen ohella kansainvälisiin ja lainsäädännöllisiin lapsen oikeuksiin sekä niihin puuttuvien rajoitustoimenpiteiden lakitaustaan ja toteutusympäristöön eli sijaishuoltoon.

Työn tutkimusotteeksi on valittu kvalitatiivinen tutkimus, ja osallistujilla on ollut mahdollisuus valita aineistonkeruumenetelmästä haastattelu tai verkkokysely. Opinnäytetyön tutkimusaineistona toimii verkkokyselyn avulla saavutetut tutkimustulokset kolmelta nuorelta, jotka jossain vaiheessa ovat olleet sijoitettuna lastensuojelulaitokseen. Aineiston analysointi on toteutettu sisällönanalyysinä.

Tutkimustuloksissa nuorten mieleen jääneet kokemukset rajoitustoimenpiteistä näyttäytyvät useassa vastauksessa negatiivisena. Tuloksista nousee myös vahvasti esille se, etteivät nuoret koe tulleen kuulluksi riittävästi. Rajoitustoimenpiteiden osalta nuoret kokivat, ettei heitä joko ole kuunneltu tai ettei heidän mielipiteellään ole ollut väliä. Nuoret olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että rajoitustoimenpiteet ovat tarpeellisia sijaishuollon toimintaympäristössä.

Aineistonkeruun pohjalta voidaan päätellä nuorten olevan pääosin tietoisia, mitä rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan. Osallistajat osasivat kuvata kokemustensa ja eri lähteistä saadun informaation pohjalta miten rajoitustoimenpiteitä on sijaishuoltopaikan henkilökunnan toimesta toteutettu. Nuorten mielestä lastensuojelun ammattilaisten toiminnassa olisi kehittämistarpeita erityisesti sijaishuollon työntekijöiden rajoitustoimenpidetilanteisiin liittyvän vuorovaikutuksen ja rajoitustilanteisiin johtavien käytöksen taustojen selvittämisen osalta.

Avainsanat lastensuojelu, lastensuojelulaitokset, lastensuojelulaki, sijaishuolto, sosiaaliala

Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Maiju Tolonen	Year	2020
Supervisors	Sari Halttunen, Kaisu Vinkki		
Subject of thesis	There should be restrictions – Opinions and experiences of young people in child welfare institutions		
Number of pages	55 + 4		

This thesis presents restrictive measures in substitute care referred to chapter 11 in Child Welfare Act of Finland. The aim of the thesis was to make the voice of young people heard from their experiences and opinions of the restrictions and to find out how young people have experienced the actions of the workers of the child welfare institutions in restriction situations. The research questions of this thesis focused on information which young people have received about child welfare restrictive measures and their experiences and views on those measures, as well as thoughts concerning decision-making and right of appeal.

The actual theoretical part of the thesis was based on rights of the child and the law of restrictive measures. In addition, foster care, which is the environment where the restrictive measures can be implemented, and previous researches were presented in that part. A qualitative study was chosen as the research method, and participants had the opportunity to choose an interview or an online survey from the methods to collect the needed data. The research material consists of the results from online survey in which three adolescents with substitute care backgrounds participated. The research data was analysed with content analysis method.

In the results of this thesis, the experiences of young people seemed to be negative in several responses. The results also heavily presented that young people did not feel that they had been heard enough. Concerning restrictive measures, young people also felt often that they had either not been listened to or that their opinions had not mattered. However, young people agreed that restrictive measures are necessary in a substitute care environment.

Based on the data collection of this thesis, it can be concluded that young people are generally aware of what is meant by restrictive measures. The participants were able to describe how they thought restrictive measures could be implemented by the staff of the substitute care institutions mainly because of their experiences and information from various sources. Additionally, as a conclusion of this thesis, it can be said that concerning restrictive measures, young people found potentialities especially from the interaction of substitute care workers and the methods that staff should try to solve out the issues behind the behaviour leading to situations where restrictions are needed.

Key words foster care, child welfare, child welfare act, child welfare institutions, social sector

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 TUTKIMUSPROSESSI	9
2.1 Tutkimusongelma ja tutkimusote	9
2.2 Tiedonkeruumenetelmät ja aineiston analysointi	12
2.3 Tutkimusetiikka ja luotettavuus	15
3 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA.....	19
3.1 Sijaishuollon järjestäminen	19
3.2 Lasten oikeudet ja rajoitustoimenpiteiden lakitausta	23
3.3 Tutkimukset rajoitustoimenpiteistä	26
4 TUTKIMUSTULOKSET	31
4.1 Näkemykset ja ymmärrys määritelmistä suhteessa lainsäädäntöön	31
4.2 Nuorten kokemukset rajoitustoimenpiteistä	36
4.3 Ajatuksia päätöksenteosta, muutoksenhausta ja kehittämistyöstä	39
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	42
6 POHDINTA	47
LÄHTEET	51
LIITTEET	55

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1.	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	5
Kuvio 2.	Tutkimusotteen valinta	10
Kuvio 3.	Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2018	20
Kuvio 4.	Lainsäädännön hierarkia	23
Kuvio 5.	Lähteet, joista nuori on saanut tietoa rajoitustoimenpiteistä	35
Kuvio 6.	Woodin ja Selwynin 2017 tutkimustuloksiin perustuvat lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuudet	44

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet Pohjois-Suomen aluehallintaviraston alueella sijaitsevilla yksityisillä lastensuojelulaitoksissa vuonna 2010	27
Taulukko 2.	Rajoitustoimenpiteet, jotka olivat tuttuja osallistujille	30
Taulukko 3.	Kokemukset itseen kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä	34
Taulukko 4.	Kokemukset toisiin kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä	35

ALKUSANAT

Tämän opinnäytetyön aineistonkeruuseen tarvittiin osallistujiksi henkilöitä, jotka ovat jossain elämänvaiheessa olleet sijaishuollossa, ja haluankin esittää suurimmat kiitokset heille, jotka osallistuivat kyselyyn. Teiltä saamani tieto oli korvaamatonta, eikä tätä työtä olisi ilman vastauksianne. On mahtavaa saada kertoa tärkeistä ja arvokkaista ajatuksistanne ja kokemuksistanne! Iso kiitos myös yhteyshenkilölle, joka avusti minua keräämällä aiheesta kiinnostuneista kohde-ryhmän, johon sain olla yhteyksissä.

Kiitokset ansaitsevat myös opinnäytetyönohjaajani Susanna Helavirta, Sari Halttunen ja Kaisu Vinkki, jotka ovat ohjanneet ja tukeneet minua jo aiheen valinnasta lähtien ja ottaneet minut osaksi tärkeää Oppikirja -hanketta.

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee nuorten kokemuksia ja näkemyksiä lastensuojelulaissa määritellyistä sijaishuollon rajoitustoimenpiteistä. Rajoitustoimenpiteet ovat Lastensuojelulain 11 luvun lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvia rajoituksia, jotka tavoittelevat välitöntä huolenpitoa jotain lapsen perusoikeutta rajoittamalla. Tällä pyritään siihen, ettei lapsi vahingoita omaisuutta tai ole vaaraksi omalle tai toisten hengelle, terveydelle tai turvallisuudelle. Rajoitustoimenpiteet varmistavat siis osaltaan lapsen sijaishuollon tarkoituksen eli välttämättömän huolenpidon sekä lapsen turvallisen ja laadukkaan hoivan toteutumisen. (Saastamoinen 2018, 3.)

Vaikka rajoitustoimenpiteet eivät ole kasvatukseenkeinoja, erottaminen kasvatuksellisista säännöistä, rajoista ja kielloista voi olla ajoittain haastavaa. Rajoitustoimenpiteiden peruseriaatteina ovat tilannelähtöisyys ja perusteltavuus, mikä tarkoittaa, että toimenpiteistä on valittava aina lievin mahdollinen, eikä toimenpiteitä saa koskaan käyttää rangaistuksena (THL 2020b). Rajoitustoimenpiteiden täytyy olla välttämättömiä, tilanteeseen nähden suhteellisia, tavoitetta toteuttavia sekä tarkoituksenmukaisia ja hyväksyttäviä (Saastamoinen 2018, 21-22).

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on saavuttaa laadullisen tutkimuksen menetelmillä hankittua arkitietoa nuorten kokemuksista ja näkökulmista sijaishuoltopaikkojen rajoitustoimenpiteiden käytäntöjen osalta. Kuten Riitta Laakso toteaa huostassa olevien lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia käsittelevän tutkimuksen raportissaan (2019), on erityisesti hauraassa ja kipuilevassa elämäntilanteessa olevan nuoren toive ja oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi. Opinnäytetyö tavoitteleeekin juuri mahdollisuutta tälle äänelle ja näkökulmalle tulla huomioiduksi kokemuksellisen lähestymistavan avulla.

Sosiaalialan kehittämistyön edistämiseksi käytännön kokemuksellista tietoa ja nuorten näkökulmia kaivataan niin ammattilaisten, sijoitettujen lasten perheissä kuin sijoitettujen nuorten keskuudessakin. Tämän työn varsinaisena tarkoituksena onkin selvittää, kuinka nuoret ovat ymmärtäneet rajoitustilanteet ja millaisia ajatuksia tai tunteita toimenpiteet ovat heissä herättäneet. Lisäksi kyselyn avulla kerätystä aineistosta on pyritty löytämään vastaus siihen, millaisena nuoret ovat

kokeneet sijaishuollon yksikön toimintakulttuurin ja millaista tietoa rajoitustoimenpiteistä on annettu.

Idea opinnäytetyön aiheeksi valitsemastani sijaishuollon rajoitustoimenpiteiden tarkastelusta muodostui jo toisena opiskeluvuoteni, kun lastensuojelun syventävällä kurssilla teimme ryhmitöitä itse rajoitustoimenpiteistä. Huomasin, että rajoitustoimenpiteiden lakisääteisyys ja epäselvä raja kasvatukseen ja kasvatuksellisten rajojen kanssa ovat omiaan aiheuttamaan haasteita niiden toteuttamisessa sijaishuollon vaativassa toimintaympäristössä. Lisäksi aiheen valintaa tuki erityisesti sen ajankohtaisuus, sillä rajoitustoimenpiteet ja nuorten kokemukset ovat olleet yleisesti esillä lastensuojelulakiin tammikuussa 2020 tehtyjen päivitysten vuoksi (Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020).

Ammattikorkeakoulumme tarjottuja opinnäytetyöaiheita selatessani löysin yllätykseni niistä jo omaa ideaani vastaavan, ja otin yhteyttä aiheen yhteyshenkilöihin. Yhteyshenkilöinä toimivat lehtorit kertoivat Oppikirja -hankkeesta, johon kaivattaisiin mukaan vielä yhtä opinnäytetyön tekijää, ja johon lopulta pääsin mukaan aloittaessani opinnäytetyön suunnittelun alkusyksystä 2019. Tämän opinnäytetyön taustalla toimii siis sosiaalialan ja lastensuojelun ammattilaisten työstämä Oppikirja -hanke, joka tavoittelee käytännön arkitietoa rajoitustoimenpiteistä ammattilaisten, nuorten sekä vanhempien kokemusten pohjalta.

Opinnäytetyön toisessa luvussa on syvennytty tarkemmin tutkimusprosessiin tutkimusongelman, tutkimus- ja aineistonkeruumenetelmien sekä tutkimusetiikan osalta. Opinnäytetyön keskeisimmät käsitteet ovat sijaishuolto sekä lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet, joita käsitellään ja avataan tarkemmin työn kolmannen luvun teoriaosiossa. Teoriaosuudessa on esitelty myös rajoitustoimenpiteiden lakitaustaa sekä lasten ja nuorten asemaa ja oikeuksia rajoitustoimenpiteisiin liittyen. Lisäksi toisena tietoperustan tärkeänä lähestymistapana teoriaosiossa on käyty läpi aikaisempia tutkimuksia, joiden aiheet sivuavat tämän opinnäytetyön käsittelemää aihetta. Neljäs luku keskittyy opinnäytetyön aineistonkeruusta saatuihin tutkimustuloksiin, joita viidennen luvun johtopäätös -osiossa puolestaan pohditaan tarkemmin ja vertaillaan aikaisempien tutkimusten tulosten kanssa.

2 TUTKIMUSPROSESSI

2.1 Tutkimusongelma ja tutkimusote

Aiheenvalinnan jälkeen tutkimusprosessi alkaa teoriaan tutustumisella, joka auttaa hahmottamaan aiheelle oman alan näkökulmasta sopivan tutkimusongelman (Tuomi & Sarajärvi 2018, 175). Tutkimusprosessin lähtökohtana on aina tutkimusongelma, johon pyritään löytämään tutkimuskysymyksen ja mahdollisten apukysymysten avulla vastaus ja ratkaisu kerätyltä aineistolta (Kananen 2017, 61). Tutkimusongelma, johon tässä opinnäytetyössä keskitytään, on nuorten kokemukset ja näkökulmat lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä sijaishuollossa. Tutkimusongelmasta johdetut pääasialliset tutkimuskysymykset painottuvat siihen, millaista tietoa nuoret ovat rajoitustoimenpiteistä saaneet, millaisia nuorten kokemukset ja näkemykset lastensuojelulain mukaisista rajoitustoimenpiteistä ovat sekä mitä nuoret ajattelevat rajoitustoimenpiteisiin liittyvästä päätöksenteosta ja muutoksenhausta. (Kuvio 1.)

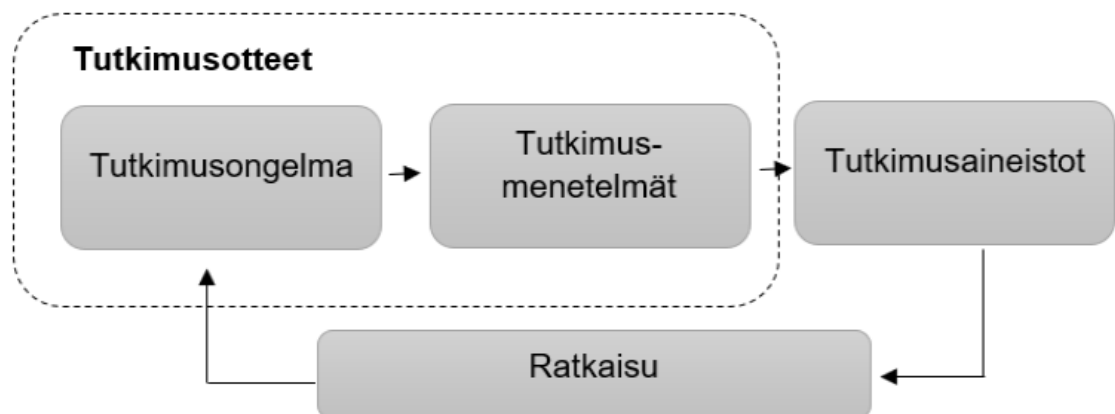
Kuvio 1. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tämän opinnäytetyön tutkimusongelma on asetettu työn tavoitteiden mukaisesti, ja sen ratkaisulla pyritään tuomaan nuorten ääni kuuluviin rajoitustoimenpiteisiin liittyen. Tutkimusongelma on rajattu lastensuojelulaissa mainittuihin rajoitustoimenpiteisiin, ja rajoitustoimenpiteiden sovellettavuuden vuoksi sitä tarkastellaan sijaishuollon toimintaympäristössä. Tutkimusongelmaa olennaisesti määritteleviä

seikkoja ovat sijaishuollon käsitteen määritelmä ja lasten oikeudet, joihin rajoitustoimenpiteillä puututaan. Tutkimusaihe on fokusoitu käsittelemään yksilötason kokemuksia, jotta vastauksista saataisiin mahdollisimman henkilökohtaisia ja luotettavia.

Tutkimusongelman määrittämisen jälkeen pohditaan, millaisilla tavoilla ongelmaan olisi soveltuvinta lähteä etsimään vastausta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 175). Opinnäytetyön aihevalinnan ja tutkimusongelman päättämisen jälkeen prosessia on jatkettu selvittämällä, millainen kohderyhmä aineistonkeruulle voitaisiin järjestää. Kuten Laaksokin (2019) mainitsee, on huostaanotettujen lasten kokemusten äärelle haastavaa päästä. Yhteistyön tuloksena tutkimuskohteeksi valikoituivat lastensuojelun kokemusasiantuntijat, joista aineistonkeruuseen osallistui kolme henkilöä. Kokemusasiantuntijat koettiin soveltuvimmaksi kohderyhmäksi erityisesti sensitiivisestä aiheesta huolimatta helpon lähestyttävyyden ja tavoitettavuuden vuoksi. Osallistujat ovat olleet sijaishuollossa vuosien 2006 ja 2014 aikana, ja sijoitusjaksojen kestot ovat vaihdelleet vuodesta viiteen vuoteen. Lisäksi yksi osallistujista on ollut sijoitettuna kahdesti.

Tutkimusote tarkoittaa tutkimusongelman olemassaoloa ja sen ratkaisemista eri tutkimusmenetelmillä (Kuvio 2). Tutkimusote siis koostuu ongelman lisäksi aineiston keräämisestä, analysoinnista, tulkinnasta ja tutkimuksen luotettavuuden varmistamisesta. Tutkimusote valitaan tutkimusongelman luonteen mukaisesti. Tutkimusotteet jaetaan yksinkertaisimmillaan kvalitatiiviseen eli laadulliseen ja kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. (Kananen 2017, 38.)

Kuvio 2. Tutkimusotteen valinta (Kananen 2017, 38.)

Tämän opinnäytetyön tutkimusotteeksi on valittu kvalitatiivinen tutkimus, sillä työn tutkimuskysymysten asettelu vaatii aineistolta laadulliselle tutkimukselle ominaista selittävää ja selkeää vastausta. Tämän lisäksi nuorten näkökulmista ja kokemuksista sijaishuollon rajoitustoimenpiteisiin liittyen ei ole tutkittavana ilmiönä olemassa aiempaa teoretietoa. Opinnäytetyö ei pyri myöskään löytämään tutkittavasta aiheesta yleistettävää tietoa, jota puolestaan kvantitatiivisilla tutkimusmenetelmillä tavoitellaan (Vilkkä 2007, 23).

Laadullinen tutkimus soveltuu parhaiten tilanteisiin, joissa tutkittavasta ilmiöstä ei ole olemassa vielä teoriaa tai tutkimuksia, vaan tarkoituksena on luoda uutta tietoa (Trochim & Donnelly 2008, 142). Kvalitatiivinen tutkimus tarkastelee ihmisten välistä sosiaalista maailmaa, jossa tutkittavat merkitykset esiintyvät ihmisten suhteina, toimintana ja ajatuksina. Sen tarkoituksena ei ole tavoitella totuutta tutkittavasta ilmiöstä, vaan tuoda esiin tutkimuksesta muodostuneita tulkintoja. Kvalitatiivinen tutkimus korostaa tutkittavalle asialle ominaisia sosiaalisia, kulttuurisia ja ammatillisia yhteyksiä, kuten toimintaympäristöä ja tutkimustilanteita, joissa aineisto on kerätty. Laadullinen tutkimusote keskittyy pohtimaan tutkittavan ryhmän motiiveja ja muistikuvien todenperäisyyttä vastausten takana. Lisäksi laadullisessa tutkimuksessa olennaisessa osassa on tutkimusprosessi, ja erityisesti aikataulu suhteessa tutkijan ymmärryksen kehittymiseen. (Vilkkä 2015, 120 - 121.)

Kvalitatiivinen tutkimus soveltuu tämän opinnäytetyön tutkimusotteeksi myös siksi, että sen ominaisia piirteitä ovat vuorovaikutussuhteessa ja luonnollisessa ympäristössä kerätty aineisto, tutkittavien näkökulmien, merkitysten ja näkemysten huomiointi sekä tutkittavan ilmiön kokonaisvaltainen ymmärtäminen. Kvalitatiivinen tutkimus antaa siis näkökulmia ihmisten kokemuksista ja näkemysistä. (Kananen 2014, 18-19.) Kvalitatiivinen tutkimus on syvälinen, ja vaikei yleistäminen määrällisen, eli kvantitatiivisen tutkimuksen tavoin ole mahdollista, voidaan sen tutkimustuloksia usein soveltaa tutkimuskohdetta vastaaviin toimintaympäristöihin. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on jonkin tietyn ja rajatun ihmisryhmän äänen ja tulkintojen esille tuominen. (Hakala 2018, 20 - 23.)

2.2 Tiedonkeruumenetelmät ja aineiston analysointi

Kvalitatiivisella työotteella suoritettussa tutkimuksessa tiedonkeruumenetelmänä voivat toimia havainnointi, haastattelut, kyselyt tai dokumentit (Kananen 2014, 27). Opinnäytetyötä aloittaessa tärkeäksi lähestymistavaksi valikoitui lapsilähtöisyys, jota on noudatettu jo tiedonkeruumenetelmiä suunnitellessa antamalla osallistumisesta kiinnostuneille mahdollisuus ehdottaa, millaisella menetelmällä he haluaisivat tiedonkeruuseen osallistua. Lapsilähtöisyydellä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä kohderyhmän näkökulman ja mielipiteen huomiointia sekä nuorten osallistamista mukaan aineistonkeruutapojen luomiseen ja valintaan. Vaikka jo itse nuorten näkökulmien tarkastelu tukee asiakkaan oikeutta osallistua lastensuojelun toteuttamiseen ja kehittämiseen, on lapsilähtöisyyden avulla siis mahdollistettu myös osallistuminen nuoren toivomalla sekä jokaisen elämään ja tilanteeseen soveltuvimmalla tavalla. Lastensuojelulain määritelmän lapsen oikeudesta osallisuuteen lastensuojelun toiminnassa ja lasta koskevassa päätöksenteossa (Lastensuojelulaki 417/2007, 1:5§) lisäksi myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädetyssä laissa tavoitellaan asiakaslähtöisyyden edistämistä (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 1:1§).

Tutkittavan aiheen luonteesta johtuen soveltuvaksi tiedonkeruumenetelmäksi oli alustavasti suunniteltu haastattelua, sillä haastattelutilanteessa haastattelijan ja haastateltavan välisen välittömän vuorovaikutuksen ansiosta mahdollisiin eteen tuleviin epäselviin kohtiin voisi välittömästi esittää tarkentavia kysymyksiä niin haastattelijan kuin haastateltavankin osalta. Tiedonkeruumenetelmää valitessa on pohdittu myös kyselyn mahdollisuutta ja erityisesti sitä, olisiko sen avulla mahdollista saada sensitiivistä ja vaikeakin aihetta käsittelevistä vastauksista avoimempia. Lisäksi osallistujat antoivat toiveen osallistumisesta kyselyn muodossa. Valittaviksi tiedonkeruutavoiksi valikoituivat siis lopulta teemahaastattelu ja kysely. Kyselyn osalta soveltuvimmaksi valikoitui verkkokysely, jolla on mahdollista tavoittaa osallistujat nopeammin ja tarvittaessa maantieteellisesti kauempaa (Valli & Perkkilä 2018, 118).

Sekä teemahaastattelusta että verkkokyselystä löytyy niin etuja kuin haasteitakin ajatellen vastausten luotettavuutta ja soveltuvuutta tämän opinnäytetyön tutki-

musongelman ratkaisuun. Teemahaastattelun avulla pyritään lisäämään ymmärrystä tutkittavaan ilmiöön haastateltavan avulla (Kananen 2017, 95). Haastattelusta saatu tieto on usein yksityiskohtaista ja henkilökohtaista, kun kyselyssä vastaus jää kysymyksen sekä vastauksen asettelun tulkinnan varaan. Haastattelussa väärinymmärrysten riski pienenee, sillä aiheesta voidaan tarvittaessa esittää jatkokysymyksiä ja aihepiiriä pystytään syventämään ja toisaalta täsmentämään kunkin haastateltavan erityisen kokemuksen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85). Tutkimushaastattelussa haastattelija ohjaa kysymysten, aloitteiden ja kannustuksen keinoin haastateltavaa tutkimuksen tavoitteen mukaisesti tarvittaviin teemoihin (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 47).

Teemahaastattelu tapana sopii juuri koetun tilanteen käsittelyyn, sillä poimimiansa keskeisten teemojen avulla haastattelija pystyy johdattelemaan keskustelua haluamaansa suuntaan (Hirsijärvi & Hurme 2008, 47). Tämän opinnäytetyön tutkimusprosessissa haastattelutilanteeseen oli valmistauduttu laatimalla haastattelurunko, joka ohjaa johdattelematta vastaajia kertomaan tilanteistaan ja kokemuksistaan melko vapaasti, mutta yksi teema-alue kerrallaan (Liite 1). Ennalta suunniteltu teemarunko varmistaa, että tarvittavat aiheet käsitellään haastattelutilanteessa, mutta ei määrittele järjestystä tai käsiteltävien asioiden laajuutta ja painotusta, jotka voivat vaihdella haastateltavien välillä (Eskola, Lätti ja Vastamäki 2018, 30). Haastattelua varten suunnitellut teema-alueet keskittyivät taustatietojen lisäksi nuorten rajoitustoimenpiteistä saamaan tietoon, kokemuksiin tilanteiden aikana ja niiden jälkeen, päätöksentekoon ja muutoksenhakuun sekä rajoitustoimenpiteiden arviointiin.

Haastattelussa ilmeneviä ja aineiston muodostumisen kannalta huomioitavia seikkoja ovat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen sekä sujuva ja luonteva kommunikaatio haastattelutilanteessa. Haastateltavan kohtaaminen on suunniteltava tilannekohtaisesti, ja haastattelijan on päätettävä vuorovaikutuksen tavat ja syvyys haastattelun aiheen ja henkilökohtaisuuden mukaan. (Eskola, Lätti ja Vastamäki 2018, 28-29.). Tässä suhteessa taas kyselyn vahvuuksia ovat mahdollisuus vastaamiseen itsenäisesti. Verkkokyselyn etuja ovat myös nopeus, monipuolinen muokattavuus ja kohderyhmän helpompi saavutettavuus. Lisäksi ikäryhmistä verkkokysely soveltuu parhaiten 15 – 25-vuotiaille. (Valli & Perkkilä 2018, 117-120).

Verkkokyselyn toteuttamisessa täytyy ottaa huomioon, että kohdehenkilöillä on pääsy ja mahdollisuus käyttää tietokonetta ja Internetiä verkkokyselyn aikarajan puitteissa, tai että kyselyyn on vastaavasti mahdollista vastata älypuhelimella tai tabletilla. Kyselyä laatiessa on kiinnitettävä erityistä huomiota kysymysten valikoimiseen ja muotoiluun, sillä selkeät ja ymmärrettävät kysymykset luovat pohjan onnistumiselle (Valli 2018, 93.) Verkkokysely soveltui opinnäytetyössä nuorelle kohderyhmälle hyvin, ja sen ulkoasu oli suunniteltu ja vastaaminen mahdollistettu Webropol -ohjelmalla soveltuvaksi myös älypuhelimille ja tableteille.

Opinnäytetyön aineistonkeruu on siis noudattanut alusta asti kohdehenkilöitä osallistavaa ja kuuntelevaa lähestymistapaa, ja osallistujat pääsivät menetelmien ehdottamisen lisäksi itse valitsemaan mieleisensä tavan jakaa kokemuksiaan ja näkökulmiaan teemahaastattelun ja verkkokyselyn välillä. Käytännössä osallistaminen toteutettiin ilmoittamalla opinnäytetyötä esittelevän sähköpostin yhteydessä aineistonkeruuseen osallistumisesta kiinnostuneille mahdollisuudesta vaikuttaa aineistonkeruutapaan ja ehdottaa halutessaan sopivia ja soveltuvia menetelmiä aineistonkeruun suorittajalle jo ennen lopullisten tapojen valintaa. Lisäksi varsinaisen infokirjeen (Liite 2.) yhteydessä osallistujille ilmoitettiin valittavina olevat menetelmät, ja pyydettiin valitsemaan niistä mieleinen. Lopulta kaikille osallistumiskutsuun myönteisesti vastanneille lähetettiin linkki verkkokyselyyn Webropol -alustalle, johon vastasi kolme henkilöä.

Tiedonkeruun jälkeen tutkimusprosessi jatkui tiedon analysoinnilla, jossa on seurattu laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmiä. Tämän opinnäytetyön aineiston analysoinnissa on keskitytty aineistonkeruun teemoihin, ja erityisesti kohderyhmän tulkintoihin kokemuksista, näkemyksistä ja kehitysehdotuksista. Käytännössä verkkokyselystä saadut vastaukset on siis koottu tekstimuotoon, sekä jäsennelty ja luokiteltu tutkimuskysymysten mukaisesti. Varsinainen aineiston analyysi on toteutettu sisällönanalyysinä, jota voidaan laajan teoreettisen kehyksensä mukaisesti hyödyntää kaikissa laadullisen tutkimuksen analysoinneissa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Laadullisen tutkimuksen analyysin piirteiden mukaisesti aineiston analysointi etenee vaiheittain, ja alkaa päätöksellä siitä, mistä asioista aineistossa ollaan kiinnostuneita (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.). Tämän jälkeen aineisto yhteismitallistetaan eli litteroidaan. Litterointi tarkoittaa aineiston kokoamista yhteen tekstimuotoon (Kananen 2014, 99).

Litteroinnin avulla aineistosta pyritään löytämään vastaus esitettyyn tutkimusongelmaan, jonka jälkeen teksti käsitellään lopulliseen muotoonsa tiivistämällä se ensin olennaiseen asiakokonaisuuteen, luokittelemalla sekä täydentämällä mahdolliset esiin nousseet asiat uuden tiedonkeruun avulla. (Kananen 2014, 99-101.) Aineiston analyysi siis jatkuu litteroinnin jälkeen keräämällä ja erottamalla kiinnostavat asiat teemoittain pois muusta aineistosta. Aineiston analysoinnissa on olennaista osata jättää pois myös kiinnostavat, mutta tutkimuksen aiheen linjauksen rajat ylittävät tiedot ja muistaa analysoinnilla saadun tiedon yhtenäisyys tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimusongelman kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105.)

2.3 Tutkimusetiikka ja luotettavuus

Sosiaalialan opinnäytetyön eettisyys edellyttää tekijältään kykyä toimia oikein ja arvioida eettiset seikat jo lähestymistavan suunnittelussa. Tutkimus tai sen toimintatavat eivät voi olla ristiriidassa sosiaalialan yleisten periaatteiden, eli ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden, itsenäisyyden, elämän hallinnan, syrjäytymisen ja osallisuuden sekä jo aiemmin mainittujen itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kanssa. Sosiaalialan tutkimus hyödyntää arkitietoa ja rutiineja, ja tavoittelee ymmärrystä tutkimaansa aihetta kohtaan ja on erityisen paikka-, aika- ja tulkitusidonnaista. (Talentia 2017.) Tässä opinnäytetyössä käsitellään sosiaalialan luonteen mukaisesti yksityisiä ja sensitiivisiä asioita, jolloin tutkimuseettisiin asioihin on kiinnitettävä tarkkaa huomiota.

Tutkimuksessa on olennaista analyttisyys, joka tarkoittaa perusteellista ja taustoittavaa tutkimusotetta. Aiheen tarkastelun on oltava puolueetonta, ja oman ajattelun ja suhtautumisen kriittistä. Tutkimusta toteutettaessa on käytettävä eettisesti oikeita ja vastuullisia toimintatapoja, ja tutkimusprosessin yhteydessä on tärkeää kiinnittää huomiota loukkauksien ja epärehellisyyden torjuntaan. Ihmistieteissä olennaista on itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä tietosuojan turvaaminen. (TENK 2012.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, mitä tietoa voi käyttää ja mihin, sekä miten ja kuinka kauan sitä säilytetään.

Tämän opinnäytetyön aiheena ovat lastensuojelun rajoitustoimenpiteet, ja aineistonkeruun kohteena toimivat sijaishuollossa ja lastensuojelun asiakkaana jossain elämänsä vaiheessa olleet nuoret. Erityisesti nämä kaksi tutkimuksen ominaisuutta ovat merkityksellisessä osassa työn eettisiä seikkoja pohdittaessa. Nuorten kanssa toimittaessa on keskeistä pyrkiä saamaan tutkimukseen oikeutus nuorelta itseltään ja rakentaa luottamuksellinen suhde tutkijan ja tutkittavan välille. Tutkimukseen osallistumisella ei saa olla elämää hankaloittavia tai varsinkaan nuorta vahingoittavia seurauksia. Tutkimuksen teemat on valittava tarkkaan, ja pohdittava tutkimuseettisyyden, mutta samalla yhteiskunnallisesti ja tieteellisesti arvokkaiden kysymysten väliltä keskeisimmät. Tutkimuksen tulee huomioida aina lasten perusoikeudet ja kansainväliset ihmissoikeussopimukset sekä Suomen lainsäädännön lasten ja nuorten tutkimukselle asettamat reunaehdot. (Nieminen 2010, 25-33.)

Lasten ja nuorten tutkimuseetikassa näyttäytyy tällä hetkellä vahvasti uudistunut tietosuojasetus, joka määrittelee henkilötietojen käsittelyn entistä tarkemmin. Uudet näkökulmat eettisistä seikoista korostavat monitulkintaisuutta ja monitahoisuutta, mutta lasten ja nuorten alueella myös erityistä osaamista. Olennaista on kunnioittaa nuoren itsemääräämisoikeutta, ja antaa nuorelle lopullinen oikeus päättää osallistumisestaan. (Rutanen & Vehkalahti 2019, 7-12.) Lisäksi kohderyhmästä on otettava huomioon, että lastensuojelun asiakkaina olevat nuoret saattavat elää haavoittavissa oloissa, jolloin eettisten ratkaisujen perustelut on oltava erityisen tarkkoja. Sensitiivisiä aiheita käsiteltäessä on olennaista turvata nuoren loukkaamattomuus ja koskemattomuus. (Kiili & Moilanen 2019, 35-36.)

Tässä opinnäytetyössä eettisyyttä on käytännössä huomioitu sillä, että kyselyyn on voinut vastata anonyymisti ja tulokset on esitelty niin, ettei osallistujia tai tapahtumia voida tunnistaa. Kohderyhmälle on painotettu aineistonkeruuseen osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista, ja osallistujia on informoitu selkeästi, mihin kyselystä saatuja tietoja tullaan käyttämään. Osallistujille on kerrottu tutkimuksen aihe, tavoite ja tietoja aineistonkeruun toteuttamisesta. Koska osallistujat olivat kaikki yli 18 -vuotiaita, ei huoltajilta tarvittu erillistä lupaa osallistumiseen. Suostumukseksi osallistujilta itseltään on tulkittu se, että tutkittavat ovat täyttäneet ja lähettäneet vastaukset verkkokyselyn kautta. Eettisyyteen liittyen myös

tutkimusluvut on otettu huomioon, mutta ennen aineistonkeruuta tehdyn selvityksen perustella vaadittavia tutkimuslupakäytäntöjä ei aineistonkeruulle ilmennyt. Erityistä huomiota on kiinnitetty myös siihen, että eettiset seikat eivät kuitenkaan vähentäisi nuoren äänen kuuluvuutta.

Eettisyyden ohella useita seikkoja on huomioitava myös opinnäytetyötä varten tehdyn tutkimusprosessin luotettavuutta arvioitaessa. Lastensuojelun yleinen haaste on onnistua luomaan haastateltavan ja haastateltavan välille luottamus, jonka avulla vaikeimmatkin asiat tulisivat haastattelussa ilmi ja käsiteltyä. Kyselyn laatimisessa kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruutapana on otettava huomioon seikat, joilla vastauksista saataisiin mahdollisimman luotettavia. Tutkimustulosten luotettavuuteen voi vaikuttaa oleellisesti selkeällä kysymyksenasettelulla sekä paikkaansa pitävillä, tarkkaan mietityillä johtopäätöksillä. Lisäksi on tärkeää pyrkiä selvittämään vastaajille, että heidän anonymiteettinsä on turvattu. Kohde-ryhmälle olisi hyvä tuoda esille tutkimuksen tavoite, luottamuksellisuus, vapaaehtoisuus sekä kerättyjen tietojen käyttötarkoitus ja käyttöaika. (Mäkinen 2006, 92-95.) Nuorten osalta erityisesti anonyymisti vastaamisen on todettu lisäävän tutkimuksen luotettavuutta (Nieminen 2010, 26).

Tässä opinnäytetyössä on luotettavuutta arvioitaessa olennaista huomioida kokemuksellisuus, joka käsitteenä ja kvalitatiivisen tutkimuksen ominaisuutena on piirteiltään erittäin haastava. On hyvä muistaa, että vastaukset ovat jokaisen nuoren henkilökohtaisia kokemuksia, ja voivat esimerkiksi sijoituksen syystä tai nuoren taustoista johtuen poiketa toisistaan huolimatta samoista arjen olosuhteista ja ympäristöstä. Tutkittavan käsityksillä ja kokemuksilla ei aina ole yhteyttä, eikä kokemusta voida koskaan täysin ymmärtää, sillä tutkimusprosessissa teemoja tulkitaan jo kysymysten asettelussa niiden laatijan omien kokemusten ja ymmärryksen kautta (Vilkka 2015, 118).

Tämän opinnäytetyön luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että osallistujien sijais-
huollossa oloaika painottuu jo menneeseen aikaan, jolloin tapahtumia on ollut mahdollista reflektoida ja pohtia enemmän. Erityisesti kokemuksia tutkiessa muistelu voi heikentää tai jopa muuttaa muistikuvia kokemuksista, joten Vilkankin

(2015) korostamiin laadullisen tutkimusotteen tutkittavan ryhmän motiiveihin tulee kiinnittää erityistä huomiota aineiston analysoinnin yhteydessä (Vilka 2015, 120).

3 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA

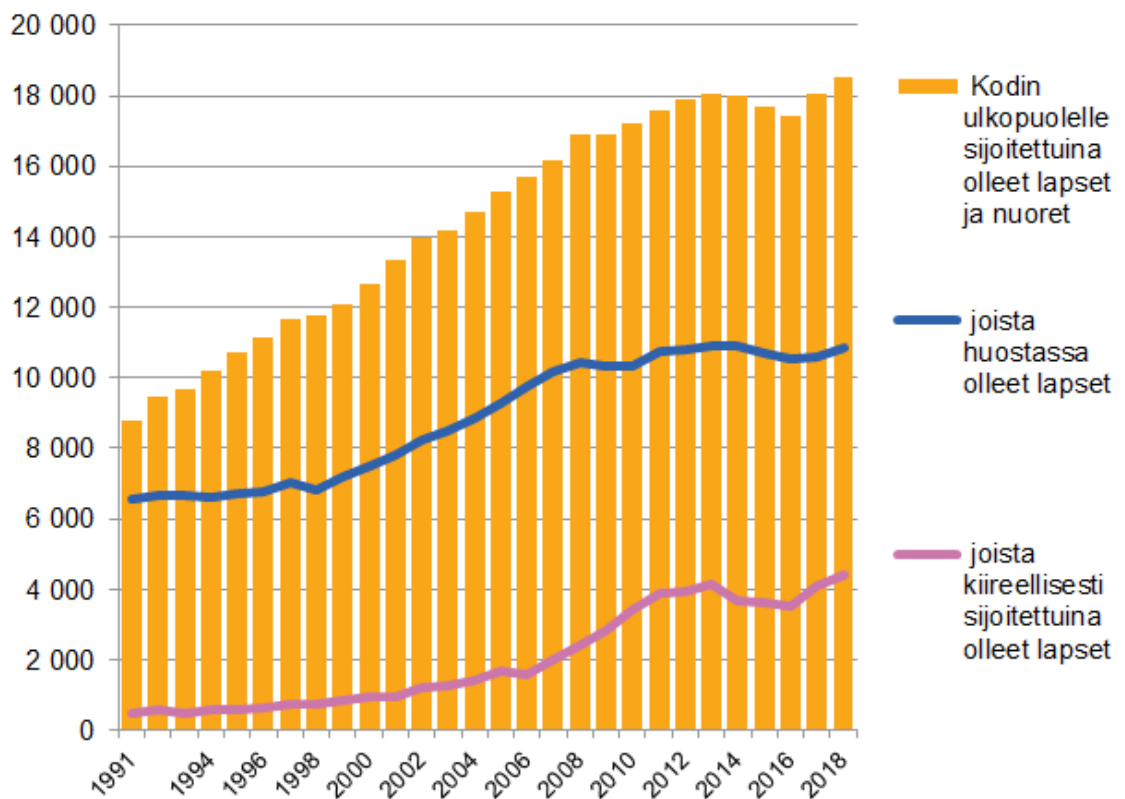
3.1 Sijaishuollon järjestäminen

Sijaishuollossa huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoito ja kasvatus järjestetään kodin ulkopuolella perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lastensuojelun sijaishuoltoa on järjestettävä lapsen edun ja turvallisen lapsuuden turvaamiseksi silloin, kun lastensuojelulain mukaiset edellytykset sijaishuololle lapsen huolenpidossa, kasvuolosuhteissa tai omassa käyttäytymisessä havaitun puutteen tai lapsen terveyteen ja kehitykseen kohdistuvan uhan vuoksi täyttyvät. Sijaishuollon järjestämiseen ryhdytään vain, jos avohuollon tukitoimet ovat lapsen huolenpidon kannalta sopimattomia tai osoittautuvat riittämättömiksi ja sijaishuolto arvioidaan lapsen edun mukaiseksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 9:49§.)

Sijaishuoltoa on järjestettävä lapsen edun, oikeuden sekä kasvua ja kehitystä tukevan lapsuuden mukaisesti (Saastamoinen 2016, 136). Tällöin keskeistä on lapsen hyvinvoinnin ja arjen jatkuvuuden turvaaminen, sekä lapsen turvallisuuden ja huolenpidon tunteen varmistaminen turvallisen kasvu ympäristön ja tukevien ihmissuhteiden avulla (Känkänen 2013, 264-266). Sijaishuollon ensisijaisina tehtävinä voidaan nähdä suojeleminen kaltoinkohtelulta, kontrolli esimerkiksi rikosten osalta, mielenterveys- ja muiden ongelmien hoito, kuntoutus ja koulunkäynnin turvaaminen (Hoikkala & Lavikainen 2015, 4-5).

Sijaishuollon määritelmästä on olennaista erottaa lastensuojelun käsitteet sijoittaminen ja sijoitus kodin ulkopuolelle, jotka voivat tapahtua sijaishuollon käsitteeseen linkittyvien huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai väliaikais määräyksen sijasta esimerkiksi avohuollon tukitoimena tai jälkihuoltona. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen voi siis tapahtua usean eri päätöksen kautta, ja päätöksissä annetut perusteet, tarkoitus ja oikeudelliset vaikutukset voivat vaihdella päätöksen muodosta riippuen. Sijaishuollon määritelmä on tärkeä, sillä lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan soveltaa vain sijaishuollossa olevaan lapseen. (Saastamoinen 2008, 24-26.) Vaikka sijaishuolto koskee myös kiireellisesti sijoit-

tetun tai väliaikaismääräyksellä sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestä- mistä kodin ulkopuolella, on suurin osa kodin ulkopuolelle sijoitettuna olevista huostassa olevia (Kuvio 3). Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus on aina monimut- kainen prosessi, jossa lapsen ja lapsen perheen lisäksi myös sosiaalityöntekijät sekä sijaishuoltopaikan työntekijät toimivat merkittävässä asemassa lapsen kas- vun ja kehityksen sekä sijoituksen onnistumisen turvaamisessa (Sinkkonen 2015, 148).

Kuvio 3. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2018 (Kuoppala, Forsell & Säkkinen 2019)

Huostaanotto viimesijaisena lastensuojelulain mahdollistamana toimenä on yksi lastensuojelun työkentän haasteellisimpia tehtäviä, ja vaatii päätöksen tekijältä vahvaa ammattitaitoa ja toimivaa arviointikykyä. Huostaanotto vaikuttaa asianomaisten perus- ja itsemääräämisoikeuksiin niin lapsen kuin vanhemmankin osalta, ja on muihin sijaishuoltoon vaativiin toimiin verrattuna vaativin päätös. Huostaanotto rajaa erityisesti vanhempien kasvatusoikeuksia lapsen kasvatus-

vastuun siirtyessä viranomaisille. Suomalainen huostaanotto prosessi on erityinen, sillä muissa maissa vastaavanlainen sijaishuollon järjestäminen luokitellaan usein joko huostaanoton sijasta tai sen ohella adoptioksi. (Pösö 2016, 11-20.) Lisäksi huostaanottoon verrattuna kynnys sijaishuollon järjestämiseen lyhytaikaisen, kiireellisen sijoituksen, päätöksen pohjalta on vielä korkeampi, sillä päätöksen tekoon vaaditaan huostaanoton kriteerien täyttymisen ohella lapsen välitöntä vaaraa (Huhtanen 2016, 33).

Sijaishuoltoon sijoittaminen tapahtuu aina sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan tai hallinto-oikeuden päätöksellä, ja se tehdään joko suostumukseen perustuen tai tahdonvastaisena (THL 2020b). Jos 12 -vuotias lapsi tai hänen huoltajansa eivät vastusta huostaanottoa, sijaishuoltoa koskevan päätöksen tekee lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelun pohjalta sosiaalihuollon viranhaltija. Vastaavasti tahdonvastaisen huostaanoton ratkaisee hallinto-oikeus sosiaalityöntekijän valmistelujen ja viranhaltijan hakemuksen pohjalta. (Lastensuojelulaki 417/2007 9:43§.) Suostumus tai vastustus asiassa johtaa siis erilaiseen menettelyyn päätöksenteossa, mutta asian valmistelu ja päätöksen kriteerit pysyvät samoina.

Suomessa lapsen sijaishuolto voidaan järjestää joko perhehoitona sijaiskodeissa ja ammatillisissa perhekodeissa, laitoshuoltona lastensuojelulaitoksissa tai muuten lapsen tarpeiden mukaisesti esimerkiksi sukulaisen luona, sairaanhoidossa tai vammaispalveluiden asumisyksikössä. Keskeistä lapsen sijaishuoltomuodon valinnassa on se, että sijaishuoltopaikka vastaa lapsen yksilöllisiä tarpeita ja pystyy järjestämään lapsen edun mukaisen hoidon ja huolenpidon. (Lastensuojelulaki 417/2007 10:57§.) Ensisijaisena sijaishuollon muotona käytetään perhehoitoa, ja laitoshuoltoa järjestetään tilanteissa, joissa perhehoito yhdessä riittävien tukitoimien kanssa ei riitä takaamaan lapsen edun toteutumista (Lastensuojelulaki 417/2007 10:50§).

Merkittävin ero eri sijaishuoltomuotojen välillä on, että rajoitustoimenpiteitä voidaan soveltaa vain laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa (Hakalehto & Toivonen 2016, 136). Laitoshuolto tarkoittaa lapsen tilanteen vaatimaa ammatil-

lista hoitoa ja huolenpitoa, joka on järjestetty lastenkodissa, nuorisokodissa, koulukodissa tai vastaanottokodissa. Lastenkodeissa ja nuorisokodeissa arki on toiminnallista ja perhekeskeistä, ja päivärytmi koostuu arjen käytäntöjen ohella harrastuksista, palaverista ja vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Valtion ylläpitämät ja yksityiset koulukodit eroavat luonteeltaan lasten- ja nuorisokodeista lähinnä siinä, että ne tuottavat psyykkistä kasvua ja suojaavia tekijöitä painottavien lastensuojelun palvelujen lisäksi omassa koulussaan erityisopetusta, joka tukee lapsen ja nuoren koulunkäyntiä. Koulukodit ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa perheen kanssa, ja monialaiset erityisasiantuntijat tukevat perhettä tarvittaessa esimerkiksi vanhemmuuden haasteissa. Vastaanottokodit taas arvioivat verkostotyönä puolen vuoden sijoituksen aikana lastensuojelun tarpeessa olevan maahanmuuttajan ja perheen elämäntilannetta. Vastaanottokodin sijoituksen aikana tehdään päätös siitä, voiko lapsi palata kotiin vai sijoitetaanko hänet kodin ulkopuolelle tarpeita vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. (THL 2020a.)

Sijaishuollossa roolit jakautuvat useille toimijoille, ja vanhemmuuden vastuu kuuluu biologisten vanhempien lisäksi myös valtiolle, sijaishuoltopaikalle sekä lastensuojeluviranomaiselle. Yleisesti toimijoiden roolit voidaan jakaa kansalliselle, paikalliselle ja henkilökohtaiselle tasolle. Sijaishuoltopaikan olennainen tehtävä on tarjota koti ja huolenpito, mutta samalla hoitaa julkista tehtävää dokumentoinnin, arviointien, suunnitelmien ja päätösten muodossa. Sosiaalityöntekijä huolehtii tarvittavista tuista ja palveluista, ja viranomaisella on velvollisuus valvoa myös lapsen edun toteutumista sekä huolehtia lapsen mielipiteen kuulemisesta tapamalla lasta tarvittavan usein. Sosiaalityöntekijä siis vastaa lapsen asioista, ja jokaiselle lapselle valitaan oma työntekijä. Toisaalta sosiaalityöntekijän vastuulla on myös valvoa sijaishuoltoa. Sijaisvanhemman rooli korostuu erityisesti osallisuudessa lapsen elämään, ja sijaishuoltopaikkojen toimijat toteuttavat yleisesti huoltajan roolin. Johtavilla viranhaltijoilla taas on rooli päätöksenteossa. Lisäksi lapsen asioita ajamaan voidaan ottaa mahdollinen edunvalvoja. (Helavirta 2016, 188-198.)

3.2 Lasten oikeudet ja rajoitustoimenpiteiden lakitausta

Suomen perustuslaissa (731/1999), YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa sekä muissa ihmisoikeussopimuksissa määriteltävät lapsen perus- ja ihmisoikeudet ovat samat kuin aikuisellakin riippumatta siitä, onko lapsi kotona vai sijoitettuna sijaishuoltopaikassa kodin ulkopuolella. Perustuslain mukaisesti lapsella on oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, liikkumisvapauteen ja yksityiselämän suojaan (Suomen perustuslaki 731/1999 2:7§, 9§ & 10§). Perustuslaki turvaa myös lapsen tuetun hyvinvoinnin ja kasvun sekä tasa-arvoisen kohtelun ja kehitystä vastaavan päätöksentekoon osallistumisen (Suomen perustuslaki 731/1999 2:6 § & 19§). YK:n yleissopimus säätelee yleisperiaatteinaan lapsen oikeuksista elämään, kehittymiseen ja syrjimättömyyteen sekä lapsen näkemysten kunnioittamisesta ja edun huomioimisesta päätöksenteossa (YK 1959). Perustuslain ja kansainvälisten sopimusten lisäksi lapsen oikeuksia tarkennetaan Suomen lainsäädännön säädöksissä (Kuvio 4), joiden mukaisesti jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja turvalliseen lapsuuteen.

Kuvio 4. Lainsäädännön hierarkia (STM 2019)

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on perusoikeuksien ohella myös erityisiä oikeuksia, kuten oikeus hyvään kohteluun ja laadukkaaseen sosiaalihuoltoon, joka huomioi asiakkaan mielipiteet ja yksilölliset tarpeet (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 2:4§). Kunta on velvollinen järjestämään lastensuojelua takaamalla lastensuojelun tarpeessa oleville tarvittavaa tukea ja apua (Lastensuojelulaki 417/2007 4:11§). Kodin ulkopuolelle sijoitetulla lapsella on oikeus yksilöllisesti arvioituun sekä lapsen etu ja tarpeet huomioiden valittuun sijaishuoltopaikkaan (Lastensuojelulaki 417/2007 10:50§).

Sijaishuollossa oleva lapsi on oikeutettu saamaan tietoa omasta tilanteestaan sekä tapaamaan turvallisia läheisiään ja lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää (Lastensuojelulaki 417/2007 10:52§ & 53§). Lisäksi lapsella on oikeus saada riittävää taloudellista tukea sijaishuollon järjestäjältä esimerkiksi opintoja tai harrastuksia varten (Lastensuojelulaki 417/2007 10:55§). Lastensuojelulain (417/2007) 1.1.2020 voimaan tullut pykälä 52a antaa lapselle myös sivistykselliset, varhaiskasvatuslaissa (540/2018) ja perusopetuslaissa (628/1998) määritellyt oikeudet, sekä määrittelee varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen järjestämisen kirjaamisesta lapsen asiakassuunnitelmaan ja lapsen sosiaalityöntekijän yhteistyössä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen tai muun opetuksen kanssa (Lastensuojelulaki 417/2007 10:52a§).

Varsinaisten lastensuojelun rajoitustoimenpiteiden lakitaustana on lastensuojelulain 11 luku. Kotona asuvan lapsen olosuhteista poiketen sijaishuoltopaikassa olevaan lapseen kohdistuvissa toimenpiteissä käytetään julkista valtaa, jolloin kaikkien toimenpiteiden on perustuslain 2§ 3 momentin mukaisesti perustuttava lakiin. Julkista valtaa käytetään myös lapsen sijaishuollon sijoitusta koskevaa päätöstä tehdessä. Koska lastensuojelulaissa mainitut rajoitustoimenpiteet puuttuvat selkeästi johonkin lapselle kuuluvaan perus- tai ihmisoikeuteen, pyritään lain rajoitussäännöksillä turvaamaan lapsen oikeusturva, yhtenäistämään käytäntöjä sijaishuoltopaikoissa sekä varmistamaan, ettei rajoitustoimenpiteitä käytetä väärin.

Rajoitustoimenpiteiden tavoitteena on turvata hoivan laatu sekä sijaishuollon tarkoituksen, välttämättömän huolenpidon, toteutuminen sijaishuoltopaikoissa estämällä lapsen itsensä tai muiden henkilöiden vahingoittaminen rajoittamalla jotain

lapselle kuuluvaa ihmis- tai perusoikeutta. (Saastamoinen 2018, 7-8.) Olennaista rajoitustoimenpiteiden käsitteen kannalta on huomata ero lastensuojelulain mukaisen rajoitustoimenpiteiden ja sääntöjä ja vastuullisuutta tavoittelevien kasvatuksellisten rajoitusten välillä (Saastamoinen 2018, 24).

Rajoitustoimenpiteiden periaatteena on vähiten lapsen oikeuksia rajoittavan, tarkoituksenomaisen ja toimivan toimenpiteen, joka aiheuttaa tilanteessa lievimmän haitan eikä toimi rangaistuksena, valinta. Rajoitustoimenpiteiden perus- ja erityisedellytysten mukaisesti rajoittamisen on oltava välttämätöntä, turvallinen toteuttaa sekä lapsen ihmisarvoa terveyden, turvallisuuden ja kehityksen kannalta huomioivaa ja kunnioittavaa. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:64§.) Lastensuojelulaissa (417/2007) säädetyt sijaishuollon rajoitustoimenpiteet ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Sijaishuollon rajoituksista yhteydenpidon rajoittaminen (lastensuojelulaki 62§ ja 63§) koskee kaikkia kodin ulkopuolella sijaishuollon päätöksellä olevia ja muut, varsinaiset lain määrittelemät rajoitustoimenpiteet (lastensuojelulaki 65-73§), vain laitoshuollossa sijaishuollon päätöksellä olevia (Lastensuojelulaki 417/2007 10:49§).

Tässä opinnäytetyössä on olennaista huomioida, että kohderyhmän henkilöt ovat olleet lastensuojelulaitoksessa eri lainsäädäntöjen aikaan, mutta osallistujille lähetetty kysely on toteutettu vastaamaan sen laatimisajankohtana vuonna 2019 voimassaollutta lastensuojelulakia. Yhtä sijoitusta osittain lukuun ottamatta aineistonkeruuseen osallistuneiden sijoituksien ajankohdat ajoittuvat kuitenkin juuri saman lain voimassaoloajalle, joten kaikille kyselyssä esitetyt rajoitustoimenpiteet olivat tuttuja. Varsinaiset lastensuojelulain mukaiset 11 luvun rajoitustoimenpiteet tulivat lakisääteiksi vuonna 2006, jota ennen lastensuojelulaissa oli säännökset yhteydenpidon rajoittamisen lisäksi pakotteista, rajoitteista ja erityisistä rajoitteista. Käsitteet pakote ja rajoitus sisälsivät määritelmät esineiden ja aineiden haltuunotosta, kiellosta poistua laitoksen alueelta sekä eristämisestä (Lastensuojelulaki 683/1983 §23-32).

Lastensuojelulain vuoden 2006 uudistuksen yhteydessä lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi merkittävin muutos oli rajoitustoimenpiteiden yleisten edellytysten, kirjaamisvelvollisuuden, muutoksenhaun ja rajoitustoimivallan määritelmän lisääminen. Lakimuutoksessa rajoitussäännöksille säädettiin tarkat ja täsmälliset määritelmät, ja rajoitustoimenpiteiksi siis lisättiin esineiden ja aineiden haltuunoton ja eristämisen lisäksi henkilöntarkastus ja henkilönkatsaus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen sekä lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen ja erityinen huolenpito. (Laki lastensuojelulain muuttamisesta 583/2006 §22-35.)

Lisäksi lastensuojelulakiin on tämän opinnäytetyön julkaisuajankohtana jo tehty uusia muutoksia, jotka rajoitustoimenpiteiden osalta vahvistavat entisestään lastensuojelun tarkoituksen toteutumista ja korostavat toimenpiteiden viimesijaisuutta ja suhteellisuutta tilanteen olosuhteet huomioon ottaen. Rajoitustoimenpiteiden on oltava aina perusteltuja tarkoituksen ja lapsen edun kannalta, ja kirjaamisvaatimuksia on täsmennetty oikeusturvan lisäämiseksi ja valvonnan tehostamiseksi. Muutoksilla painotetaan erityisesti ennakoivia keinoja, joilla haastavien tilanteiden ja samalla rajoitustoimenpiteiden tarvetta pyritään ehkäisemään. (Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020.)

3.3 Tutkimukset rajoitustoimenpiteistä

Tutkimuksia ammattilaisten kokemuksista sekä vastaavasti lasten ja nuorten näkemyksistä sijaishuollosta löytyy enemmän, mutta varsinaisista nuorten näkökulmista ja kokemuksista fokusoituna yleisesti rajoitustoimenpiteisiin ei tämän opinnäytetyön tekoajankohtana ole olemassa vielä paljoa tutkimustietoa. Myöskään ulkomailla tehdyt rajoitustoimenpiteitä käsittelevät tutkimukset eivät ole eri maiden järjestelmissä ja kulttuureissa esiintyvien eroavaisuuksien vuoksi täysin vertailukelpoisia ja hyödynnettävissä Suomen tutkimus- ja kehittämistyöhön (Tarkkinen & Forsberg 2013, 662).

Joitakin yksittäisiä rajoitustoimenpiteitä käsitteleviä tutkimuksia löytyy, ja esimerkiksi Kekoni, Kitinoja ja Pösö ovat tarkastelleet nuorten näkökulmien ja koulukotien työntekijöiden kokemusten kautta lastensuojelulain mukaista erityistä huo-

lenpitoa osana valtion koulukotien tutkimus- ja kehittämistoimintaa tehdyssä tutkimuksessa ”Erityinen huolenpito koulukodeissa” (2008). Tutkimuksen tavoitteena on erityisesti selventää lastensuojelulain rajoittamiskäytäntöjen muutoksen jälkeisen, rajoitustoimenpiteenä suoritettavan erityisen huolenpidon käsitettä osana lastensuojelun toimintaa.

Kekonin, Kitinojan ja Pösön tutkimus esittelee nuorten näkemykset, jotka juuri tulleen lakimuutoksen jälkeen ovat erityistä huolenpitoa kohtaan olleet ristiriitaisia. Osa nuorista on kokenut koulukotien toiminnan rajoittavana ja valvovana, ja osa taas rauhoittumista, pysähtymistä ja suunnanmuutosta tukevana ja vahvistavana. Tähän on havaittu olevan merkittävä vaikutus erityisesti käytetyillä toimintatavoilla. Työntekijöiden kokemukset erityisestä huolenpidosta puolestaan keskittyvät tiiviiseen läsnäoloon ja vuorovaikutukseen, mikä yhdistettynä nuorten näkemyksiin rajoittavuudesta tekee tutkimuksen mukaan ammatillisesta toiminnasta vaativaa, aiheuttaa haasteen ja luo kehitystarpeen erityisen huolenpidon toteuttamiselle koulukotiympäristöissä. (Kekoni, Kitinoja & Pösö 2008.)

Susanna Hoikkala puolestaan on tutkinut rajoitustoimenpiteistä henkilönkatsausta ja erityistä huolenpitoa selvittäessään huume- ja päihdetestauksien toteuttamista lastensuojelulaitoksissa. Varsinainen huumetestausten mahdollisuus lastensuojelussa avautui vuoden 2006 lastensuojelun lakimuutosten ja samalla henkilönkatsauksen ja erityisen huolenpidon tullessa lakisääteiksi käsitteiksi. Lakimuutoksen taustalla ovat olleet osaltaan vaikuttamassa lastensuojelun asiakasmäärän 1990 -luvun kasvun taustalla olleen hyvinvointiin liittyvät muutokset, kuten psyykinen oireilu ja päihdeongelmat niin perheiden kuin alaikäisten nuortenkin keskuudessa. (Hoikkala 2011.)

Hoikkala tuo tutkimuksessaan esille, miten huumetestaus tuli laitoksissa osaksi päihdekontrollia, miten testaustoiminta perusteltiin ja millaisia seurauksia testauksen muuttumisella vapaaehtoisesta ja valvotusta tilanteesta rajoitustoimenpiteeksi on ollut. Aineiston mukaan päihdekontrollin uudistamista puolsivat erityisesti aiemman käytännön riittämättömyys nuoren huumausaineiden käytön varmistamiseksi ja tarve ammatillisen toiminnan osana toteutettavalle hallitulle tavalle puuttua päihteiden käyttöön oli suuri. Huumetestauksen tarkoituksena on taata lasten etu ja suojele samalla, kun päihdekierrettä pyritään ehkäisemään.

Koska kontrollilla kajotaan yksityisyyteen perusoikeutena, on se toteutettava lastensuojelun mukaisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa sosiaalisen, lainsäädännön ja lääketieteen yhdistämistä, jota toimeenpanevat lastensuojelulaitoksen työntekijät. (Hoikkala 2011.)

Lisäksi Hoikkalan toimesta ja Pelastakaa Lapset ry:n aloitteesta on tehty tutkimus kiinnipidosta lastenkodeissa, joka tarjoaa kokempohjaista lisätietoa kiinnipidon luonteesta ja tavoitteista rajoitustoimenpiteenä lastenkodin arjessa esitellen kiinnipitotilanteita lasten kuvailemina. Hoikkala luonnehtii ymmärrystä henkilökunnan ja lasten käytännössä saamista näkökulmista oleelliseksi, koska lastenkodin arjessa ja toimintaympäristössä esiintyy tilanteita, joissa lapsen tai nuoren aggressiivinen tai uhkaava käyttäytyminen vaarantaa lapsen oman tai muiden turvallisuuden. Tällöin rajoittaminen ja puuttuminen nuoren koskemattomuuteen kiinnipitämällä voi olla olennaista ja myös välttämätöntä tilanteen hallinnan ja lastensuojelun tarkoituksen toteutumisen kannalta. Tuloksissa kiinnipito esiintyy rajoitustoimenpiteen sijasta enemmän tulkintana yleisestä toimintatavasta, joka toimii luvallisena keinona, jolla puututaan lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen. (Hoikkala 2013.)

Tarkkinen ja Forsberg ovat puolestaan tehneet sosiaalialan ammattilaisten laatimien asiakirjojen pohjalta rajoitustoimenpidepäätösten lukuja ja tilastoja esittelevän tutkimuksen (2013), josta selviää Pohjois-Suomen lastensuojelulaitoksissa tehdyt rajoitustoimenpidepäätökset vuonna 2010. Aineistona ovat toimineet laitoksissa laaditut asiakirjat, jotka sisältävät lastensuojelulain (417/2007) mukaiset kirjaukset rajoitustoimenpiteiden kuvauksista, kuten perusteluista ja asianosaisista henkilöistä. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 661-663.)

Tarkkisen ja Forsbergin tutkimus tuo esiin toimenpiteiden päälinjat, jotka ovat olleet turvallisuuden takaaminen, kontrolli ja valvonta sekä ennakointi ja rangaistus, sillä rajoitustoimenpiteillä on useimmin puututtu päihteiden käyttöön. Lisäksi aineistossa ovat toistuneet usein lapsen karkaamiseen ja tupakointiin liittyvät tilanteet. Rajoitustoimenpiteiden hyväksyttävyyttä taas on perusteltu kirjauksissa vakuuttamisen ja oikeuttamisen keinoilla. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 664-667.) Päätösten määriä ja sisältöjä kartoittava ja kuvaileva tutkimuksen mukaisesti

päätöksiä tehtiin vuoden aikana reilut 600 yhteensä 56 lastensuojelulaitoksessa (Taulukko 1).

Taulukko 1. Lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet Pohjois-Suomen aluehallintaviraston alueella sijaitsevissa yksityisissä lastensuojelulaitoksissa vuonna 2010 (Tarkkinen & Forsberg 2013, 663).

Rajoitustoimepide	N
Omaisuuuden ja lähetysten tarkastus	126
Kiinnipitäminen	119
Henkilönkatsastus	99
Liikkumisvapauden rajoittaminen	88
Henkilöntarkastus	72
Eristäminen	44
Yhteydenpidon rajoittaminen	33
Aineiden ja esineiden haltuunotto	22
Eriytyinen huolenpito	0
Yhteensä	603

Nuorten kokemuksia yleisesti sijaishuoltoon liittyen on puolestaan esitelty esimerkiksi Riitta Laakso. Laakson mukaan lasten ja nuorten kokemukset sijaishuollosta vaihtelevat tapauskohtaisesti. Usean sijaishuoltoon sijoitetun kokemuksista voidaan kuitenkin löytää neljä peruselementtiä, sillä lapsen ja nuoren elämän suhteissa, kunnioituksessa, oikeuksissa ja vastuussa tapahtuvat muutokset ovat usein merkittävimmät. Yleisimpiä vaikuttavia asioita ovat se, miten lapsi ja nuori kokee tullessa kuulluksi, kuinka läheisiä suhteita sijaishuoltopaikassa on onnistuttu luomaan ja miten paljon sosiaalinen pääoma on lisääntynyt huostaanoton myötä. (Laakso 2016, 157-187.)

Toisaalta Laakso kertoo myös negatiivisten asioiden, kuten häpeän tai epäoikeudenmukaisuuden tunteen, rajoitustoimenpiteiden tai väkivallan vaikuttavan kokemuksiin. Keskeisenä kokemuksen luojana ovat kuitenkin sijaishuoltopaikan mukanaan tuomat uudet arjen käytännöt sekä ihmissuhteet. Myös perhesuhteet saavat suuren merkityksen niin biologisten kuin sijaisvanhempien tai laitoksen työntekijöidenkin osalta. Usein lapset ja nuoret vertailevat arkea sijaishuollon ja

oman kodin välillä, ja ymmärtävät näin myös huostaanoton syyt osana lapsuudenkodin ympäristöä. Tästä johtuen sijaishuollon myötä koetaan muutoksen tapahtuneen parempaan, ja olennaisin ero nähdään yleisesti huolenpidossa, rajoissa sekä vastuunjaossa. Monelle lapselle ja nuorelle voi olla uusi asia nähdä, että arkea voi elää ilman pahoja tapoja rauhallisuuden sekä yhdessäolon ja -tekemisen parissa. (Laakso 2016, 157-187.)

Myös uusin Laakson tutkimus esittelee Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella toteutetussa tutkimuksessa ”Ne näki musta” (2019) nuorten hyvinvointia ja kokemuksia yleisesti sijaishuollossa täydentäen aiemmista tutkimuksista esille tulleita puutteita hyödyntämällä moniäänisyyttä ja laajemmin useita laadullisia tutkimusmenetelmiä. Tutkimus käsittelee lasten edun, oikeuksien sekä hyvinvoinnin turvaamista julkisen vallan tehtävänä, ja avaa laajasti eri ikäisten ja eri lastensuojelulaitoksissa olevien nuorten kokemuksia hyvinvoinnista sijaishuollon kasvuympäristössä. Tarkoituksena on tarjota nuorten äänen avulla tietoa niin lastensuojelun ammattilaisten käyttöön kuin päätöksentekijöillekin. Haastatteluaineistosta selviää, että suurin osa nuorista kokee hyvinvointinsa kohentuneen sijaishuolto paikassa, mutta osa, erityisesti useita muutoksia kokeneista, tuntee turvattuutta sekä vähättelee kokemuksiaan. Laakso nostaa erityisesti esille neljänä hyvinvoinnin osa-alueiden pääteemana turvallisuuden, suhteet, vahvistumisen sekä osallisuuden, ja korostaa sosiaalityöntekijän vastuuta huostassa olevan lapsen etujen, oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaajana ja varmistajana. (Laakso 2019.)

Kansainvälisistä tutkimuksista lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia ovat tutkineet Marsha Wood ja Julie Selwyn (2017). Tutkimus tavoittelee kohderyhmien havaintojen pohjalta tietoa huostassa olevien lasten ja nuorten tärkeäksi kokemia asioita heidän hyvinvointinsa kannalta sekä ymmärrystä ja tietoa hyvinvoinnin merkityksestä lastensuojelutyössä ja sen kehittämisessä (Wood & Selwyn 2017). Wood ja Selwyn tuovat esille tutkimustuloksissaan lasten ja nuorten tunnistamat hyvinvoinnin ulottuvuudet, joiden mukaan huostassa olevat lapset määrittelevät hyvinvoinnin koostuvan yhteneväisesti edellä mainitun Riitta Laaksonkin jäsenyyksen mukaisesti neljästä osa-alueesta (Laakso 2019, 22).

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Näkemykset ja ymmärrys määritelmistä suhteessa lainsäädäntöön

Lastensuojelulain (417/2007) määrittelemät ja tämän opinnäytetyön aineistonkeruussa tarkasteltavana olevat rajoitustoimenpiteet ovat siis yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Aineistonkeruussa vain yhden osallistujan ensimmäinen sijoitus on ollut vuoden 2006 aikana osittain vanhan lastensuojelulain (683/1983) aikaan, ja loput sijoitukset ajoittuvat rajoitustoimenpiteiden osalta päivitetyn lastensuojelulain (417/2007) ajalle nuorten ollessa sijoitettuna vuosien 2007 – 2014 aikana. Lastensuojelulain (417/2007) säädökset vastasivat siis hyvin aineistonkeruun tavoittelemaan tietoon.

Rajoitustoimenpiteistä yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus ja liikkumisvapauden rajoittaminen olivat tuttuja kaikille osallistujille. Lisäksi kolmesta kaksi vastasi tuntevansa omaisuuden ja lähetysten tarkastamisen, kiinnipitämisen, eristämisen ja erityisen huolenpidon, sekä yksi henkilönkatsastuksen ja lähetysten luovuttamatta jättämisen. (Taulukko 1.)

Taulukko 2. Rajoitustoimenpiteet, jotka olivat tuttuja osallistujille.

	n	Prosentti
Yhteydenpidon rajoittaminen	3	100%
Aineiden ja esineiden haltuunotto	3	100%
Henkilöntarkastus	3	100%
Henkilönkatsastus	1	33,33%
Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen	2	66,67%
Lähetysten luovuttamatta jättäminen	1	33,33%
Kiinnipitäminen	2	66,67%
Liikkumisvapauden rajoittaminen	3	100%
Eristäminen	2	66,67%

Erityinen huolenpito	2	66,67%
----------------------	---	--------

Kun osallistujia pyydettiin täsmentämään valitsemiensa toimenpiteiden määrittelyä, yhteydenpidon rajoittamista kuvattiin puhelimen käyttöä ja tapaamisia rajoittavana toimenpiteenä, joka voi koskea erityisesti kavereita, mutta myös vanhempia.

”Rajoitettiin yhteydenpitoa kavereihin. Alussa en saanut kahteen kuukauteen ottaa yhteyttä kehenkään kavereiin. Sijoituksen aikana olin kolmen kuukauden ajan toisessa paikassa hoidossa ja siellä en saanut sen kolmen kuukauden ajan ottaa yhteyttä kavereihin. Myös vanhempien näkeminen tms. rajoitettiin.”

Lainsäädännön näkökulma tukee tässä nuorten ymmärrystä, sillä yhteydenpidon rajoittaminen rajoittaa lapsen oikeutta pitää yhteyttä hänelle läheisiksi määriteltäviin henkilöihin silloin, kun yhteydenpidosta saattaa perustellusti aiheutua vaaraa lapsen kasvulle ja kehitykselle, sijaishuollon tarkoituksen toteutumiseksi tai muiden henkilöiden turvallisuudelle. Lisäksi yli 12 –vuotias saa myös itse vastustaa yhteydenpitoa. Rajoittaminen lievimmän haitan mukaisesti voidaan toteuttaa koskemaan tapaamisia, yhteydenpitoa puhelimitse tai muilla välineillä sekä lapselle saapuvia viestejä. Maaliskuussa 2010 voimaan tulleen lisäyksen mukaisesti poikkeuksellisissa tilanteissa lapsen olinpaikka voidaan myös jättää ilmoittamatta vanhemmille tai huoltajille. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:62§.) Yhteydenpidon rajoittamista tarkastellessa on hyvä huomioida, että toimenpiteestä tehdään aina enintään vuoden mittainen määräaikainen päätös, josta ilmenevät rajoituksen syy, sitä koskevat henkilöt ja rajoituksen toteuttamistavat (Lastensuojelulaki 417/2007 11:63§).

Aineiden ja esineiden haltuunoton nuoret kertoivat tarkoittavan kiellettyjen tavaroiden, kuten alkoholin, tupakan, sytkärin, veitsien tai partaterien ottamista pois. Lisäksi haltuunotto oli voinut koskea lompakon tai puhelimen säilyttämistä toimistossa, tai esimerkiksi huoneesta, repusta tai taskuista takavarikoituja tavaroita. Lain mukaisesti laitoksen on otettava lapselta haltuun aineet ja esineet, joita voidaan käyttää päihtymistarkoitukseen, tai jotka on tarkoitettu joko lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksella on myös oikeus ottaa haltuun

niiden käyttöä epäiltäessä hengen, terveyden tai omaisuuden vahingoittamiseen soveltuvat aineet ja esineet sekä Tupakkalain (549/2016) 118 §:n määrittelemät alle 18 -vuotiaan lapsen hallussa olevat tuotteet. (Lastensuojelulaki 417/2017 11:65§.)

Henkilöntarkastuksesta nuorten näkemys puolestaan oli, että vaatteista ja niiden alta tutkitaan, onko nuorella hallussaan jotain kiellettyä. Henkilöntarkastus saadaan laitoksen johtajan tai hänen määräämään työntekijän toimesta suorittaa silloin, kun perustellusti epäillään, että lapsella on hallussaan kiellettyjä aineita tai esineitä (Lastensuojelulaki 417/2007 11:66§). Henkilönkatsastus taas oli ymmärretty pääasiassa veri- ja virtsanäytteiden ottamisena ja puhalluttamisena. Lain mukaisesti henkilönkatsastus voidaan suorittaa puhalluttamalla tai erilaisten näytteiden ottamisena, kun epäillään nuoren käyttäneen päihdyttäviä aineita (Lastensuojelulaki 417/2007 11:66§).

Omaisuuden ja lähetyksien tarkastamisesta nuorten näkemyksenä oli, että kaikki tavarat tarkastetaan lastenkotiin saapuessa, ja lisäksi huone ja tavarat käydään läpi aina välillä. Huoneen ja tavaroiden tarkistuksessa tutkitaan kaikki, mitä yksikön nuorilla on hallussaan. Lähetysten luovuttamatta jättäminen puolestaan oli ymmärretty lähinnä sillä, että jotain papereita ja päätöksiä voidaan jättää toimittamatta.

"Tavarat syynätään, kun tulee kotilomilta. Sen varalta, että ei ole mitään kiellettyä mukana. Tarvittaessa myös arkenakin (jos epäily)."

Laki määrittää, että lapsen hallussa olevat tilat ja omaisuus saadaan tarkistaa, jos epäillään lapsella olevan kiellettyä omaisuutta. Vastaavasti jos epäillään lapselle lähetetyn kirjeen tai lähetyksen sisältävän kiellettyjä aineita tai esineitä, voidaan lähetykset tarkastaa. Lisäksi lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oikeus jättää kirje tai lähetykset luovuttamatta lapselle, jos sisältö koetaan lapsen kehitystä tai turvallisuutta vaarantavaksi. Luottamuksellisia viestejä saa lukea ainoastaan vastaava sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:67§.)

Kiinnipitämisen nuoret olivat ymmärtäneet riehumisesta tai muun epätoivotun käyttäytymisen seurauksena suoritettavaksi toimenpiteeksi. Laissa on säädetty, että

sijaishuoltopaikan hoito- ja henkilökunta joutuu tiettyjen edellytysten täytyttyä käyttämään fyysistä kiinnipitämistä suojellakseen lasta itseään, muita nuoria tai henkilökuntaa silloin, kun lasta ei muilla keinoilla saada rauhoitettua. Edellytyksiä kiinnipitämiselle ovat sekava tai uhkaava käyttäytyminen, lapsen oman tai muiden henkilöiden välitön vaarantuminen ja kokonaisuutena tilanne huomioiden puolustettavissa oleva toiminta. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:68§.)

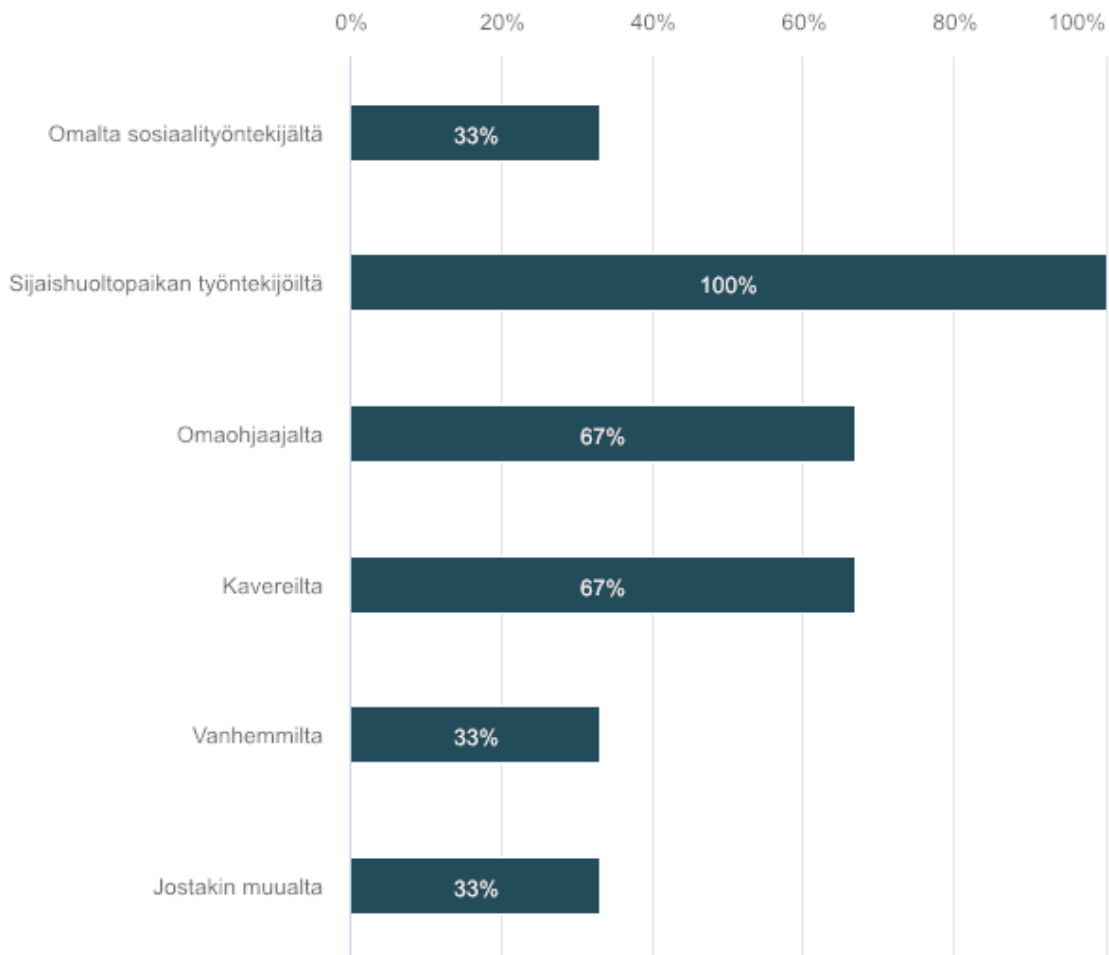
Liikkumisvapauden rajoittamisesta kysyttäessä nuoret kertoivat toimenpiteen tarkoittavan, ettei laitoksen alueen ulkopuolella saa liikkua ilman ohjaajan seuraa. Tämä koskee tietyn ajankohdan ajan esimerkiksi kavereiden näkemistä, ja rajoitus voidaan nuorten käsityksen mukaan antaa rangaistuksena esimerkiksi päihteiden käytöstä. Lastensuojelulaissa (417/2007) määrätään, että lapsen liikkumisvapautta saadaan rajoittaa ilman uutta päätöstä seitsemän vuorokautta kieltämällä poistuminen laitoksen alueelta, laitoksesta tai sen tiloista tilanteissa, joissa se on lapsen huollon kannalta välttämätöntä ja lapsen edun mukaista. Rajoitus määrätään vain lapsen hoidon ja kasvatuksen edellyttämälle ajalle, korkeintaan 30 vuorokaudeksi. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:69§.)

Eristämisen nuoret olivat ymmärtäneet rangaistuksena esimerkiksi kiroilusta tai hatkassa olostä. Eristämisen aikana ollaan nuorten näkemyksen mukaan joko omassa huoneessa, yksikön putkassa tai toisessa rakennuksessa. Lainsäädännön mukaisesti lapsi saadaan itseä tai muita vaarantavan käyttäytymisen vuoksi tai muuten perustellusta syystä eristää sijaishuoltopaikan muista lapsista yhdellä päätöksellä enintään 24 tunniksi, ja samojen edellytysten täytyttyä uudella päätöksellä korkeintaan 48 tunniksi. Eristämisen tulee tapahtua tiloissa, joissa voidaan turvata riittävä huolenpito, hoito ja hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön jatkuva läsnäolo. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:70§.)

Erityisen huolenpidon taas nähtiin olevan ympäri vuorokauden tapahtuvaa hoitoa, jossa ohjaaja on läsnä nuoren kanssa kahdestaan. Nuoret kertovat erityisen huolenpidon olevan tyypillistä sijoituksen alussa, jolloin nuori ei ole ansainnut ohjaajien luottamusta, mutta toimivan joissain tilanteissa myös rangaistuskeinona. Lapselle voidaan lastensuojelulain perusteella järjestää välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai muuten

lasta vaarantavan käyttäytymisen takia erityistä huolenpitoa. Lisäksi edellytyksinä ovat 12 -vuoden ikä, sijaishuollon järjestämisen mahdottomuus muulla tavoin sekä terveydenhuollon palveluiden soveltamattomuus tilanne ja lapsen tarve huomioiden. Erityinen huolenpito on moniammatillista, ja voidaan tarpeen jatkuessa järjestää enintään 30 vuorokauden, erittäin painavasta syystä 60 vuorokauden, ajan. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:71§ & 72§.)

Edellä mainitsemat tietonsa rajoitustoimenpiteiden osalta nuoret vastasivat saaneensa erityisesti sijaishuoltopaikan työntekijöiltä, joilta kaikki vastaajat olivat vastaanottaneet tietoa (Kuvio 5). Lisäksi kaksi oli saanut tietoa omaohjaajalta ja kavereilta, yksi vanhemmilta ja omalta sosiaalityöntekijältä, ja yhden nuoren valitsema jostakin muualta saatu tieto oli oman kokemuksen pohjalta tullutta tietoa.

Kuvio 5. Lähteet, joista nuori on saanut tietoa rajoitustoimenpiteistä

Tavat, joilla nuoret kertovat saaneensa tietoa rajoitustoimenpiteistä olivat useimmin keskustelut, mutta osa vastasi saaneensa informaatiota myös kirjallisten ohjeiden, kirjeiden ja palaverien muodossa. Tiedon vastaanottamisen ajankohtaa tarkastellessa nuoria on informoitu rajoitustoimenpiteistä lähinnä sijaishuoltoon saapuessa annettujen sääntöjen ja rajoitustoimenpiteiden käytön yhteydessä, mutta joskus vasta toimenpiteiden käytön jälkeen. Nuoret itse kertovat toivoneensa heille annettujen tietojen täydennykseksi enemmän perusteluja ja rajoitustoimenpiteiden käytön hyötyjen painottamista. Erityisesti toivottiin myös rajoitustoimenpiteiden käytön yhteydessä annetun informaation sijasta tietoja toimenpiteistä jo ennen tarpeen ilmenemistä tai toimenpiteen toteuttamista.

”(Olisin toivonut, että) Niistä olisi tiedotettu enemmän, ei vasta siinä vaiheessa, kun väliaikaisesti sijoitetaan toiseen paikkaan. Eikä siinä vaiheessa, kun olisi viikonloppu, ettei pääsekään lomille.”

4.2 Nuorten kokemukset rajoitustoimenpiteistä

Nuorten kokemukset itseän kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä vastasivat suurilta osin sitä, mitkä rajoitustoimenpiteet olivat heille tuttuja (Taulukko 1). Kaikilla vastanneilla oli kokemusta yhteydenpidon rajoittamisesta, henkilöntarkastuksesta ja liikkumisvapauden rajoittamisesta, ja kahdella aineiden ja esineiden haltuunotosta, omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta, kiinnipitämisestä, eristämisestä ja erityisestä huolenpidosta. Yhdelle oli lisäksi tehty henkilönkatsastus ja jätetty lähetys luovuttamatta. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Kokemukset itseän kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä

	n	Prosentti
Yhteydenpidon rajoittaminen	3	100%
Aineiden ja esineiden haltuunotto	2	66,67%
Henkilöntarkastus	3	100%
Henkilönkatsastus	1	33,33%
Omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen	2	66,67%
Lähetysten luovuttamatta jättäminen	1	33,33%

Kiinnipitäminen	2	66,67%
Liikkumisvapauden rajoittaminen	3	100%
Eristäminen	2	66,67%
Eriytynyt huolenpito	2	66,67%

Toisiin kohdistuvia rajoitustoimenpidetilanteita nuoret olivat nähneet itseensä kohdistuneita kokemuksia vähemmän (Taulukko 4). Kaikki olivat kuitenkin nähneet aineiden ja esineiden haltuunoton ja liikkumisvapauden rajoittamisen, kaksi yhteydenpidon rajoittamisen, kiinnipitämisen, eristämisen ja erityisen huolenpidon, ja yksi henkilönkatsastuksen toiselle suoritettuna.

Taulukko 4. Kokemukset toisiin kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä

	n	Prosentti
Yhteydenpidon rajoittaminen	2	66,67%
Aineiden ja esineiden haltuunotto	3	100%
Henkilöntarkastus	0	0%
Henkilönkatsastus	1	33,33%
Omaisuuksien ja lähetysten tarkastaminen	0	0%
Lähetysten luovuttamatta jättäminen	0	0%
Kiinnipitäminen	2	66,67%
Liikkumisvapauden rajoittaminen	3	100%
Eristäminen	2	66,67%
Eriytynyt huolenpito	2	66,67%

Itseen kohdistuneista rajoitustoimenpidetilanteista varsinkin henkilöntarkastuksesta ja -katsastuksesta, kiinnipitämisestä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta oli useampia kokemuksia.

”Monia kertoja tutkittu vaatteita ja pitänyt riisua, katsottu jopa rintaliiveistä onko mitään kiellettyä.”

”Monia kertoja otettu veri- ja virtsanäytteet, puhallutettu ja haisteltu sormia ja vaatteita, onko poltettu tupakkaa tms.”

”Monia kertoja kiinnipidetty, riehuminen tms. seurauksena.”

”Useita kertoja rajoitettu (liikkumisvapautta), yhdellä jaksolla jopa neljäksi tai viideksi kuukaudeksi. En silloin saanut poistua yksiköstä ilman ohjaajaa.”

Lisäksi itseen kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä nuorille olivat erityisesti jääneet mieleen tilanteet, joissa he eivät ole kokeneet tullessa kuulluiksi. Joskus nuoret ovat kokeneet kohtelun ja puhumistapojen olleen myös epäkunnioittavia tai nöyryyttäviä. Henkilöntarkastuksessa kotilomalta palatessa vaatteiden riisuminen ja pyyhe ympärillä oleminen liittyen on koettu osittain nöyryyttäväksi, varsinkin jos vaatteissa ei ole ollut mitään kiellettyä. Teini-ikäisenä puhelimen käytön sekä yhteydenpidon kieltämisen kavereihin ja vanhempiin koettiin olevan kova pala, ja selittely opiskelupaikassa puhelimen puuttumisesta koettiin häpeälliseksi.

”Joskus näissä tilanteissa olen kokenut etten tullut kuuluksi ja kohdeltiin epäkunnioittavasti. Puhuttiin epäkunnioittavasti, esim. ”oletko noilla sukkahousuilla menossa kadulle” yms.”

Sijaishuoltopaikan työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden toiminnasta rajoitustoimenpiteen aikana nuorille on herännyt ajatuksia ja tunteita erityisesti sosiaalityöntekijöiden tietämättömydestä lastensuojelulaitosten tapahtumiin liittyen, kun taas työntekijöiden koetaan noudattavan työtehtäviään. Sosiaalityöntekijöiden on koettu jättävän tiedottamatta olennaisista asioista tai vastaavasti lupaavan turhia asioita, ja nuori on voinut saada kuulla tehdyistä päätöksistä vasta paljon myöhemmin tai jopa vahingossa.

Jälkikäteen nuoret ovat keskustelleet itseen kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä oman sosiaalityöntekijän, sijaishuoltopaikan työntekijöiden, omaohjaajan ja vanhempien kanssa, mutta toisaalta yksi nuorista ei ole puhunut kenenkään kanssa. Kaksi on keskustellut tilanteesta myös kavereiden kesken.

”Kertonut, kuinka rajoitettu elämää.”

Tilanteita ja syitä toimenpiteiden taustalla on käyty läpi prosessin osalta ohjaajien sosiaalityöntekijän kanssa, ja vanhempien ja kavereiden kanssa on puhuttu, mitä oli tapahtunut ja miksi. Nuoren näkemistä toisiin kohdistuneista rajoitustoimenpiteistä taas on puhuttu jälkikäteen vähemmän, ja pääosassa vain entisten laitosten kanssa, jotka ovat olleet samaan aikaan huostaanotettuna.

Lastensuojelulain mukaisesti sijaishuollossa olevan lapsen kanssa tulee käydä läpi rajoitustoimenpiteiden tilannetta, tarvetta ja perusteluita. Lisäksi lapsen kanssa täytyy keskustella rajoitustoimenpiteen toteuttamisesta, vaikuttavuudesta ja henkilökunnan toiminnasta. Mahdollisuuksien mukaan keskustelu tulee käydä myös lapsen huoltajien kanssa. Sijaishuoltopaikan lisäksi myös lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on puhuttava rajoitustilanteista lapsen ja tämän huoltajien kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:74§.)

4.3 Ajatuksia päätöksenteosta, muutoksenhausta ja kehittämistyöstä

Kaikki nuoret olivat saaneet itselleen rajoitustoimenpiteistä päätöksen ainakin jossain tilanteessa. Nuoret kertoivat päätöksen antamisen herättäneen heissä ahdistavia tuntemuksia, ja jotkut päätökset koettiin epäreiluiksi. Myös riittämättömältä tuntuva tiedottaminen päätöksestä vaikutti tilanteesta heränneisiin tunteisiin. Päätökset herättivät ajatuksia rajoitustoimenpiteiden hyödyistä, joita nuoret eivät aina olleet ymmärtäneet päätöksen yhteydessä.

”Tosi raivostuttava olo oli, kun ei annettu tietoa päätöksistä. Joitakin päätöksiä koin epäreiluiksi.”

Lastensuojelulaki määrittelee, että rajoitustoimenpiteistä pitää tehdä muutoshakukelpoinen päätös silloin, kun yhteydenpitoa on rajoitettu, aineita ja esineitä on otettu haltuun niitä palauttamatta, lähetyksiä on jätetty luovuttamatta, lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu, lapsi on eristetty tai lapsi on erityisen huolenpidon kohteena (Lastensuojelulaki 417/2007 14:89§). Lisäksi omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta, henkilönkatsastuksesta ja yhteydenpidon rajoituksen lopettamisesta tehdään päätös, mutta siihen ei ole mahdollisuutta hakea muutosta. Päätöstä ei siis tehdä henkilötarkastuksen, kiinnipitämisen tai aineiden ja esineiden haltuunoton yhteydessä silloin, kun omaisuus on palautettu. (THL 2020c.) Lapselle ja hänen huoltajalleen on tiedotettava viipymättä oikeudesta muutoksenhaakuun ja oikeussuojakeinoihin sekä mahdollisuudesta oikeusapuun (Lastensuojelulaki 417/2007 6:32§).

Lastensuojelulaki velvoittaa osana rajoitustoimenpiteiden yleisiä edellytyksiä selvittämään lapsen mielipiteen rajoituksesta ennen toimenpidettä, jos selvittämisellä ei ole lasta vaarantavia seurauksia. (Lastensuojelulaki 417/2007 11:61a§.) Osallisuudesta kysyttäessä kukaan ei ollut kokenut tulleen riittävän kuulluksi tilanteisiin liittyen. Nuoret kertoivat, ettei heitä joko ole kuultu tai omalla sanalla ei ole tuntunut olevan mitään merkitystä rajoitustoimenpidetilanteissa, ennen niiden toteutusta tai niiden jälkeen. Vain yhden kanssa oli puhuttu joskus siitä, mitä oli tapahtunut tai mitä nuori oli tehnyt. Lisäksi yhdelle vastaajista oli kerrottu mahdollisuudesta valittaa tai hakea muutosta päätöksistä, mutta valittamismahdollisuudesta oli kerrottu enemmän liittyen sijoituspäätökseen kuin itse rajoitustoimenpiteisiin. Kukaan vastaajista ei ollut kuitenkaan hakenut muutosta.

Kun nuorilta puolestaan kysyttiin rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuudesta sijaishuollossa, kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että sääntöjen lisäksi myös rajoitustoimenpiteitä tarvitaan. Nuorten mukaan rajat pitää olla, ja osan sanktioista, joita on saanut huostaanotettuna ollessa, ymmärtää erityisesti nyt jälkikäteen vanhemmalla iällä paremmin. Nuoret ajattelevat, että sijaishuoltopaikkojen ympäristössä olevilla nuorilla voi monillakin olla isoja ongelmia, joihin puututtaessa joudutaan joskus toteuttamaan myös rajoitustoimenpiteitä. Lisäksi rajoitustoimenpiteiden koettiin olevan nuoren hyvinvoinnin kannalta joskus myös välttämättömiä.

”Näissä pitää kuitenkin muistaa kunnioittaa hänen ihmisarvoa, kuulla nuorta eikä rajoiteta ellei ole tarvetta.”

Huomioita rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyen koettiin löytyvän erityisesti nuoren kuulemisessa ja toimenpiteiden perustelemissa. Osallistujat kokivat tärkeäksi, että nuoren kanssa puhuttaisiin, ja että työntekijät kuuntelisivat ja ottaisivat huomioon myös heidän toiveitaan. Sijaishuollon henkilökunnan tulisi selvittää syitä nuoren käytöksen takana, ja lisäksi kuunnella miten nuori haluaisi tulla kohdelluksi. Nuoret nostivat esille myös henkilökunnan suhtautumisen nuoreen, ja toivoivat vain huonosti oleviin asioihin keskittymisen sijasta kannustamista ja positiivista asennetta. Olennaista olisi myös huomioida, etteivät työntekijät antaisi omien arvojen, kuten esimerkiksi uskonnon vaikuttaa rajoitustoimenpiteisiin.

”Nähdä jokaisessa nuoressa jotain hyvää.”

Kehitettävät asiat rajoitustoimenpiteissä sijaishuollon työvälineinä keskittyivät osallistujien mielestä samoihin asioihin, ja korostivat myös nuoren kuulemista ja taustalla olevien ongelmien syiden selvittämistä. Nuorten mielestä pelkän rajoittamisen ohella olisi tärkeää kysyä ja kuunnella miksi niin on tapahtunut, ja lähteä työstämään näitä ongelmia. Lisäksi henkilökunnan kommunikaatiotaidot koettiin yhtenä kehittämisen kohteena. Toisaalta vastauksissa näkyy myös osallistujien sijaishuollossa oloajan sijoittuminen, sillä esille tuli, että sääntöjen lastenkodeissa ja perhekodeissa on ymmärretty nykyisin olevan paljon rennommat.

”Rajoja pitääkin asettaa, mutta muistakaa näyttää että välitätte ja olette kiinnostunut nuoresta. Antaa nuoren kokea, että teette sen rakkaudesta.”

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineistonkeruun pohjalta voidaan päätellä nuorten olevan pääosin tietoisia, mitä rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan. Osallistujat osasivat kuvata kokemustensa ja eri lähteistä saadun informaation pohjalta, miten heidän mielestään rajoitustoimenpiteitä voidaan sijaishuoltopaikan henkilökunnan toimesta toteuttaa. Tämän voi olettaa joltain osin olevan sen ansiota, että kaikille nuorille oli annettu tietoja rajoitustoimenpiteistä sijaishuoltopaikan työntekijöiden toimesta. Monet kertoivat saaneensa tietoa erityisesti sijaishuoltopaikkaan saapuessa, mutta olisivat myös toivoneet saavansa lisäinformaatiota ennen toimenpiteiden toteuttamista erityisesti perustelujen ja rajoitustoimenpiteillä saavutettavien hyötyjen osalta.

Juuri sijoituspaikkaan saapumisella ja sijoituksen ensivaiheilla on havaittu olevan lapselle ja nuorelle suuri merkitys. Sijaishuollossa lapsen henkilökohtainen elämä muodostuu julkisen toiminnan rakentamana, ja varsinkin sijaishuoltoon tulo on elämäntapahtumana herkkä ja erityinen (Enroos 2016, 224). Sijaishuoltopaikan työntekijöiden vastaanotto lapsen saapuessa on myös merkittävässä osassa sijoituksen kokonaisvaltaisen onnistumisen rakentamisessa. Sijaishuoltoon liittyvien siirtymävaiheiden keskeinen haaste on onnistua yksilöllisesti turvaamaan jokaisen lapsen kokemus ja tunne hyvinvoinnista ja turvallisesta arjesta (Känkänen 2013, 264-268.) Myös Helavirta painottaa huostassaolon alkuaajan olevan lapselle emotionaalisesti herkkä, vaativa ja kriittinen ajanjakso (Helavirta 2016, 183).

Tämän opinnäytetyön tutkimustuloksissa itse sijoituksen ajanjaksolta nuorten mieleen jääneet kokemukset rajoitustoimenpiteistä näyttäytyvät useassa vastauksessa negatiivisena. Erityisesti kokemukset häpeällisistä ja nöyryyttävistä tilanteista, joita olivat voineet olla esimerkiksi vaatteiden riisuminen henkilöntarkastuksen yhteydessä, mutta myös lastensuojeluyksikön työntekijöiden epäkunnioittavasta kohtelusta tai puhumisesta olivat herättäneet tunteita nuorissa. Nämä ajatukset tukevat aiempia tutkimuksia, sillä esimerkiksi Laakso (2019) esittelee tutkimuksessaan työntekijöiden loukkaavien kommenttien saattavan aiheuttaa turvattomuuden tunnetta ja pelkoa sijaishuoltopaikan lapsissa ja nuorissa. Laakson tuloksissa esiintyvien kokemusten pohjalta sijaishuoltopaikan työntekijöiden epäkunnioittava puhe tai muu epäasiallinen käytös myös yksittäisinä tapahtumina

rajoitustoimenpidetilanteissa on aiheuttanut lapsille pelkoja ja epäoikeudenmukaisuuden tunteita suhteessa aikuisten vallankäyttöön (Laakso 2019, 38).

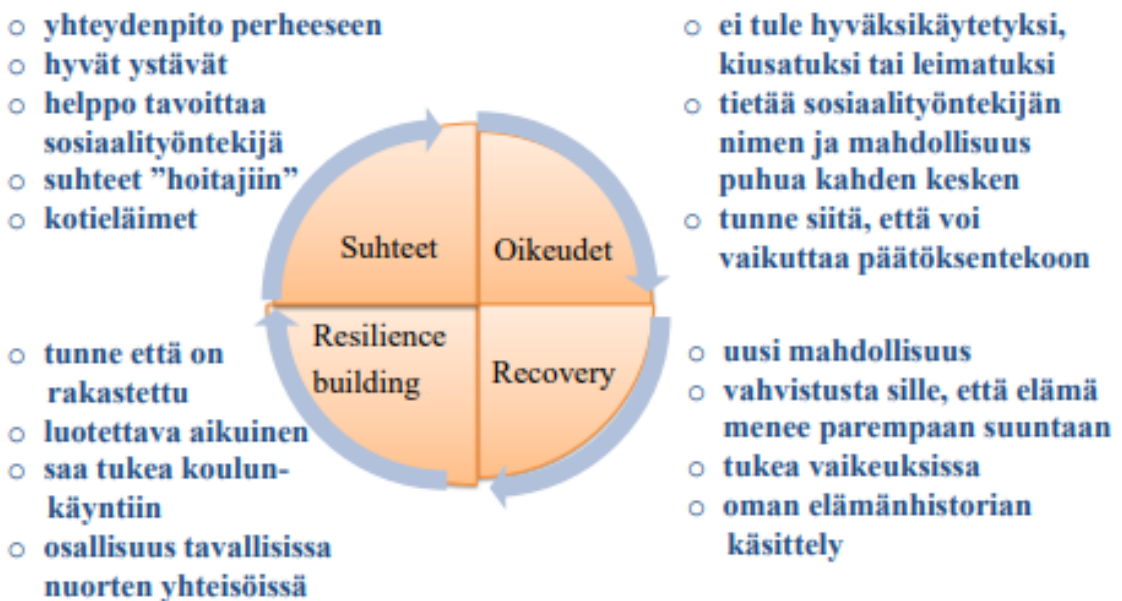
Henkilöntarkastuksen nöyryyttävien kokemusten lisäksi rajoitustoimenpiteistä myös yhteydenpidon rajoittaminen koettiin vaikeaksi asiaksi esimerkiksi tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikka oli ottanut haltuun nuoren puhelimen. Erityisesti yläaste- ja lukioiässä puhelimen puuttumisen selittely oli koettu häpeälliseksi ja yhteydenpidon katkeaminen perheeseen ja ystäviin haasteellisiksi. Tätä tukee Laakson tutkimuksessaan (2019) esittämä ajatus, jonka mukaan lapselle ja nuorelle on tärkeää pystyä määrittelemään itse, keneen ja milloin hän on yhteyksissä perheeseen tai muihin aikuisiin ja kavereihin. Yhteydenpidon osalta olisikin tärkeää pystyä tukemaan ja selvittämään lapsen läheissuhteiden luonnetta ja käsitellä niihin liittyviä mahdollisia huolta, jännitteitä tai ristiriitoja aiheuttavia aiheita. (Laakso 2019, 75). Tällaista rajoitustoimenpiteiden rinnalla, tai joissain tilanteissa niiden sijasta, käytettävää toimintatapaa puoltavat myös tämän opinnäytetyön kyselyyn osallistuneet nuoret, sillä he toivoivat, että rajoitustoimenpiteisiin johtaneista syistä ja käytöksen taustoista olisi keskusteltu enemmän.

On tärkeä huomata, että nuoret mainitsevat toivovansa nimenomaan kannustusta ja välittämistä sen sijasta, että sijaishuollon työntekijöiden ja nuorten vuorovaikutuksessa keskityttäisiin negatiivisiin asioihin. Nuoret toivovat, että lastensuojelulaitosten henkilökunta huomioisi yksilölliset tarpeet ja keskittyisi myös hyvien asioiden näkemiseen. Myös Känkänen toteaa, että sijaishuollossa oleva lapsi voi usein kokea jäävänsä sivuun tai tullessa loukatuksi tai hylätyksi. Tällöin lapsen tarpeita huomioivalla hoivalla ja huolenpidolla voidaan tukea yhdessä korjaavien, kannustavien ja voimistavien kokemusten kanssa lapsen tasapainoista kehitystä ja kasvua (Känkänen 2013, 269).

Tarkkinen ja Forsberg tuovat tutkimuksessaan (2013) esille sen, että rajoitustoimenpidetilanteissa näkyy lapsen ja työntekijän välinen suhde lapsen mahdollisesti kokemien ja työntekijään kohdistamien pettymyksen, raivon tai suuttumuksen tunteiden sekä työntekijän valitsemien toimintatapojen kautta. Rajoitustoimenpiteiden tarkastelu suhteisiin kohdistuvana työnä painottaa lastensuojelutyön lapsilähtöisyyttä ja lasten osallistamista, sillä tällöin vallan ja kontrollin sijasta rajoitustoimenpidetilanteissa korostuu suojelullinen, lapsen hyvinvointiin keskittyvä

ote. Lisäksi lapsen ja henkilökunnan avoin ja luottamuksellinen suhde voi jopa ehkäistä rajoitustoimenpiteitä vaativia tilanteita. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 668.)

Rajoitustoimenpiteiden lisäksi laajemmin lastensuojelutyötä tarkastellessa suhteiden merkitys sijaishuoltopaikan työntekijöihin ja lapsen omaan lähipiiriin näkyy suoraan myös sijaishuollossa olevien lasten hyvinvoinnissa. Suhteiden osuuden ovat vahvistaneet esimerkiksi Wood ja Selwyn (2017) tutkiessaan lasten määrittelemiä hyvinvoinnin ulottuvuuksia, joita myös Laakso lasten ja nuorten hyvinvointia ja sijaishuollon kokemuksia käsittelevässä tutkimuksessaan (2019) esittelee (Kuvio 6). Lapsen ja nuoren suhdetta lastensuojelulaitoksen työntekijöihin pidetään keskeisenä jopa sijoituksen onnistumisen kannalta. (Laakso 2019, 47).

Kuvio 6. Woodin ja Selwynin 2017 tutkimustuloksiin perustuvat lasten määrittelemät hyvinvoinnin ulottuvuudet (Laakso 2019, 22)

Tämän opinnäytetyön tulokset linkittyvät kuvion mukaiseen suhteiden merkitykseen osana rajoitustoimenpidekokemuksia jo aiemmin mainitun yhteydenpidon tarpeen osalta niin perheiden kuin ystävienkin kanssa. Nuoret myös korostavat yhtenä kehitettävänä sijaishuollon asiana henkilökunnan kommunikaatiotaitoja, ja toivovat sijaishuoltopaikan työntekijöiltä nuorten syvällisempää kuulemistä ja mahdollisten ongelmien syiden selvittämistä. Sijaishuoltoon saapuvat nuoret ovat lähtöisin usein hyvin erilaisista lähtökohdista, ja taustalla voi olla traumaattisia ja

vaikeitakin kokemuksia. Nuorten vastauksissa myös menneisyyden huomiointi ja yksilöllinen kohtelu osana sijaishuoltopaikan toimintaa ja suhdetyötä esittyy nuorten näkökulmasta toimivana ja toivottuna toimintatapana. Rajoitustoimenpiteisiin liittyvistä nuorten kokemuksista ja näkemyksistä voidaan siis suhteiden lisäksi löytää yhteneväisyyksiä myös muiltakin Woodin ja Selwynin (2017) esittämiltä hyvinvoinnin osa-alueilta.

Omista rajoitustoimenpiteisiin kohdistuvista kokemuksista kysyttäessä nuoret vastasivat, että itseen kohdistuvia rajoitustoimenpidetilanteita oli käsitelty lastensuojelulainkin (417/2007) määrittelemällä tavalla useiden henkilöiden kanssa, mutta toisiin kohdistuvina toimenpiteistä ei oltu keskusteltu kuin muiden laitosten kanssa. Aiheesta löytyy yhteneväisyyttä Hoikkalan tutkimuksen kiinnipito lastenkodeissa (2013) tuloksista siinä mielessä, että niissäkin lapset kuvailevat toisiin kohdistuvia kiinnipitoja tilanteina, joista ohjaajat eivät puhuneet yleisesti toisten lasten kanssa. Hoikkalan tulosten mukaisesti tilanteet oli vain ohitettu toteamalla, ettei asia kuulunut muille lapsille. (Hoikkala 2013.)

Vaikka esimerkiksi Laakso kertoo nuorten kokemuksia hyvinvoinnista ja sijaishuoltoa esittelevässä tutkimuksessa (2019) suhteen sosiaalityöntekijään näyttävän usean lapsen tilanteessa etäiseltä, on positiivista huomata, että tämän opinäytetyön tutkimustulosten pohjalta tietoa rajoitustoimenpiteistä on saatu myös omalta sosiaalityöntekijältä. Muilta osin tulokset mukautuvat aiempien tutkimusten saamaan tietoon erityisesti sen osalta, että kyselyyn osallistuneet nuoret kokivat sosiaalityöntekijän olevan tietämätön lastensuojelulaitosten tapahtumista, ja tiedottavan asioista puutteellisesti. Asiakkaan eli lapsen ja sosiaalityöntekijän välisen suhdetyön lisäksi sosiaalityöntekijän tehtävänä on hoitaa ja huolehtia sosiaalihuollon edustajana laajasti lapsen asioista, kuten lapsen palveluista, tuesta, edusta ja kuulemisesta toimien näin yhtenä lapsen julkisista huoltajista (Helavirta 2016, 190-191).

Lasten ja nuorten osallisuutta pohtiessa tämän opinäytetyön tutkimustuloksista nousee vahvasti esille nuorten näkemys siitä, etteivät he koe tullessa kuulluksi riittävästi. Rajoitustoimenpiteiden osalta nuoret kokivat, ettei heitä joko ole kuunneltu, tai ettei heidän mielipiteellään ole ollut väliä. Tässäkin suhteessa tulokset mukailevat esimerkiksi Laakson tutkimuksen (2019) aineistoa, jossa on käyty läpi

lapsen osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia yleisesti sijaishuollossa. Laakson tutkimuksessa nuoret kertovat osallistumisen päätöksiin, joissa lapsen mielipide pitäisi selvittää, olleen vähäistä. Nuorten kokemusten mukaisesti kuuluksi kokemisen tunne on tullut lähinnä asiakassuunnitelmaan liittyvissä neuvotteluissa, joissa on käsitelty esimerkiksi arjen käytäntöjä, kuten harrastuksia. Nuoret kuitenkin pohtivat, mikä merkitys heidän mielipiteellään on ollut päätöksiin tilanteissa, joissa sitä on kysytty. Laakso mainitseekin nuoren osallisuuden tunteen kannalta olevan olennaista, että useiden toimijoiden ollessa mukana päätöksenteon prosessi ja heidän osallistumisensa rooli olisi nuorelle selkeä. (Laakso 2019, 64-69.)

Lisäksi kyselyn ajankohdan vaikutus suhteessa osallistujien sijoitusten ajankohtaan näkyi tutkimustuloksissa siinä, että nuoret kertovat ymmärtäneensä rajoitustoimenpiteiden taustat ja tilanteet jälkikäteen paremmin kuin itse toteutushetkellä, ja rajoitustoimenpiteet koettiin lapsen ja nuoren hyvinvoinnin kannalta joskus välttämättömiksi. Samansuuntaisia tuloksia löytyy myös Kekonin, Kitinojan ja Pösön tutkimuksessa Erityinen huolenpito koulukodeissa (2008). Tutkimuksen haastateltuaineistostaan selviää, että kokemukset erityisen huolenpidosta olivat jaksojen alussa verrattain negatiivisia, ja nuoret kuvailivat tilanteita esimerkiksi oudoiksi, sekaviksi tai ahdistaviksi, mutta jälkeensä kokemuksista kerrottiin myönteisemmin. Haastatellut kuvasivat erityistä huolenpitoa sijoitusjaksolla ollessa rajoittavana ja valvovana, mutta vastaavasti jakson jälkeen yksikön ulkopuolella rauhoittavana, pysäyttävänä ja uutta suuntaa antavana. (Kekoni, Kitinoja & Pösö 2008, 148, 152.)

6 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda nuorten ääni kuuluviin lastensuojelun ajankohtaisen aiheen osalta ja esitellä nuorten näkemyksiä ja kokemuksia rajoitustoimenpiteistä sijaishuollon lastensuojeluyksiköissä. Aiheen ajankohtaisuutta tukevat erityisesti vuoden 2020 alusta rajoitustoimenpiteiden osalta päivitetty Lastensuojelulaki ja mediassa esillä olleet keskustelut rajoitustoimenpiteiden oikeudenmukaisesta käytöstä (esim. A-studio 2019). Rajoitustoimenpiteiden haastavuus näkyy erityisesti siinä, että raja kasvatuksellisten rajoitusten ja sääntöjen sekä varsinaisten rajoitustoimenpiteiden välillä on ajoittain epäselvä vetää sijaishuollon ammatillisesti vaativassa toimintaympäristössä. Lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä pyritään aina turvaamaan sijaishuollon tarkoituksen onnistuminen ja suojaamaan sekä lasta itseään että sijaishuoltopaikan muita henkilöitä (Lastensuojelulaki 417/2017 11:61§).

Tässä opinnäytetyössä haettiin vastauksia tutkimusongelmaan, jonka aiheena olivat nuorten näkemykset ja kokemukset rajoitustoimenpiteistä. Tutkimuskysymykset keskittyivät tarkastelemaan miten ja millaista nuoret ovat saaneet rajoitustoimenpiteistä, millaisia varsinaiset näkemykset ja kokemukset ovat ja miten nuoret arvioivat rajoitustoimenpiteisiin liittyvää päätöksentekoa ja muutoksenhakumahdollisuutta. Tutkimustulokset vastasivat opinnäytetyön tavoitteen mukaisesti asetettuihin tutkimuskysymyksiin onnistuneesti, ja valittu tutkimusote koettiin soveltuvaksi valitun aiheen käsittelyyn.

Kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmin suoritettua aineistonkeruuta pohjalta saadut tutkimustulokset on esitelty, ja tuloksia on vertailtu aiemman tutkimustiedon valossa. Vaikka aiempaa tutkimustietoa lasten ja nuorten rajoittamiseen liittyvistä kokemuksista löytyy vielä suhteellisen vähän, lastensuojelun muuta tutkimustietoa nuorten kokemuksista sijaishuollon kentällä sekä rajoitustoimenpiteistä yksittäin ja työntekijöiden näkökulmasta pystyi hyödyntämään opinnäytetyössä melko hyvin. Tämän työn tutkimustuloksista löytyikin useita yhteneväisyyksiä aiempiin tutkimuksiin peilaten, mutta myös uusia näkökulmia erityisesti kehittämistyötä ajatellen.

Tutkimuseettisistä näkökulmista työ toteutettiin eettiset lähtökohdat huomioiden, ja tutkimustulokset esitettiin niin, etteivät ne vahingoittaneet kohderyhmää, eli kyselyn muodossa aineistonkeruuseen osallistuneita henkilöitä. Eettisyydessä keskeisenä seikkana oli ottaa huomioon lastensuojelun työkentälle sijoittuva henkilökohtainen ja sensitiivinen aihe, jota on arvioitu myös osana opinnäytetyön luotettavuutta. Kuten jo aiemmin on esitetty, luotettavuutta pohdittaessa on myös olennaista arvioida, kuinka kohderyhmältä kerätty aineisto on ehtinyt prosessoitua vuosien aikana, jotka osallistuneiden henkilöiden sijoituksista on ehtinyt kulua ennen tämän opinnäytetyön tekemistä.

Opinnäytetyön yhtenä lähtökohtana toimi lapsilähtöisyys, joka näkyi erityisesti kohderyhmän osallistamisessa jo aineistonkeruun menetelmien valintaan. Lisäksi osallistujat saivat valita lopulta soveltuvimmiksi arvioiduista aineistonkeruutavoista mieleisimmän. Tiedonkeruuta ennen ja sen aikana kohderyhmän kanssa oltiin vuorovaikutuksessa, ja tiedotettiin heitä mahdollisimman kattavasti osallistumisen tarkoituksesta sekä saatavan informaation hyödyntämisestä, esittämisestä ja säilyttämisestä.

Opinnäytetyöprosessi on toteutettu aiheenvalinnan ja opinnäytetyösuunnitelman pohjalta, ja oppimisprosessi on edennyt alusta asti kirjallisen raportin ja aineistonkeruun pohjalta saatujen tutkimustulosten osalta yhdessä. Tässä opinnäytetyön kirjallisessa raportissa on hyödynnetty mahdollisimman laajasti ja kattavasti lastensuojelun sijaishuoltoon ja rajoitustoimenpiteisiin liittyvää teoriatietaa ja aiheeseen sovellettavaa aiempaa lastensuojelun asiantuntijoiden tuottamaa tutkimustietoa. Keskeisimmiksi käsitteiksi valikoituivat rajoitustoimenpiteiden sovellettavuuden kannalta niille ominainen ja sovellettu ympäristö eli sijaishuolto sekä itse rajoitustoimenpiteen käsitteen lakitausta painottaen lasten oikeuksia, joihin rajoitustoimenpiteillä joudutaan puuttumaan. Lainsäädäntö ja erityisesti lastensuojelulaki ovat teoriapohjassa isossa osassa, sillä sijaishuollon lastensuojeluyksiköissä rajoitustoimenpiteitä toteutetaan nimenomaan julkisen vallan toimesta, jolloin päätökset on perusteltava Suomen perustuslain mukaisesti lain määräyksillä (Suomen perustuslaki 731/1999 2§).

Oppimiskokemukset tämän opinnäytetyöprosessin aikana ovat olleet huikeita. Kaiken teorian tiedon selvittäminen ja yhdistäminen itse tuotettuun ja kerättyyn aineistoon on ollut ajoittain haastavaa, mutta todella opettavaista. Mielenkiinto aihetta kohtaan oli alusta asti korkea, ja erityisesti tilaisuus nuorten näkemysten ja tärkeiden kokemusten esiin tuomisesta motivoi kirjallisen työn tekemistä suuresti koko opinnäytetyöprosessin ajan. Lisäksi laadullisen tutkimuksen eri vaiheet ja kohderyhmälle tuotetun kyselyn luominen ja toteuttaminen olivat myös uusia ja ainutlaatuisia kokemuksia.

Opinnäytetyön pohjalta voidaan todeta, että rajoitustoimenpiteistä saatu tieto vaikuttaa olennaisesti lasten ja nuorten näkemyksiin ja mielikuviin rajoitustoimenpiteistä. Tutkimustulosten mukaan riittävällä informaatiolla rajoitustoimenpiteiden syistä, seurauksista ja hyödyistä tilanteista olisi mahdollista saada kokonaisuutena rajoitustoimenpiteiden kohteena olevalle nuorelle miellyttävämpi kokemus. Lisäksi ajankohta, jolloin tieto annetaan, pitäisi nuorten itsensä mielestä sijoittaa sijaishuoltopaikkaan saapumisen ohella erityisesti rajoitustoimenpidetilanteita edeltäviin hetkiin. Erittäin tärkeää olisi kuitenkin pelkän rajoitustoimenpiteistä keskustelun sijasta keskittyä käymään rajoittamiseen johtavan käytöksen taustoihin ja syihin jo ennen vakavampien ongelmien ilmaantumista. Lasten ja nuorten tiedottamisen vastuuta olisi syytä painottaa kuuluvaksi myös sosiaalityöntekijälle, joka usein näyttäytyy tutkimustiedon valossa etäisenä, ja tässäkin työssä henkilöinä, joka ei tiedä, mitä lastensuojeluyksikössä tapahtuu.

Tämän opinnäytetyön näkemyksiä ja kokemuksia yleisesti rajoitustoimenpiteistä käsittelevät tutkimustulokset jättivät vielä aukkoja niihin syihin ja taustoihin, mitkä mieleen jääviin ja tunteita herättäviin kokemuksiin lopulta vaikuttavat. Teema antaa sijaa uusille tutkimuksille siinä mielessä, ovatko kokemukset mahdollisesti aika-, paikka tai syysidonnaisia. Vaikka tuloksista selvisi, että erityisesti työntekijöiden toiminta esittäytyy negatiivisten kokemusten taustalla, eivät tulokset kerro sitä, miten työntekijät voisivat vaikuttaa kokemuksiin niin, että ne jäisivät mieleen myönteisempinä. Muutenkin opinnäytetyö esittää sijaishuollossa olevista ja oloista nuorista vain murto-osan kokemuksia, joten laajemmalla otannalla vastauksista olisi mahdollista saada vieläkin kattavampia. Uutta saman aiheista tutkimusta puoltaa tämän opinnäytetyön osoitus siitä, että nuorilta itseltään kysymällä

voidaan saavuttaa arvokasta tietoa teorian tueksi lastensuojelulaitosten toimintakäytäntöihin.

Selkeitä tutkimustulosten perusteella esiin nousevia kehittämisen kohteita sijaishuollon toimintaympäristössä olivat informaation lisäämisen ja lasten ja nuorten käyttäytymisen syihin keskittymisen ohella ammatillisuuden korostuminen itse rajoitustoimenpidetilanteissa. Ylilyöntien ja mahdollisen epäoikeudenmukaisen valtakäytön seurauksena rajoitustoimenpiteet voivat niiden suojelevan ja sijaishuollon tarkoituksen toteutumista turvaavan tavoitteensa vastaisesti kehittyä pelottaviksi ja turvattomuuden tunnetta aiheuttaviksi toimintatavoiksi (Laakso 2019, 38). Olennaista sosiaalialan ja lastensuojelun ammattilaisilla olisikin kommunikoida lasten kanssa, ja olla vuorovaikutustilanteissa läsnä sekä kuuntelijana että ohjaajana.

Tämän opinnäytetyön tutkimustuloksia pohdittaessa on kuitenkin korostettava eniten lapsen kuulemisen merkitystä erityisesti lastensuojeluyksiköissä, joissa lapsen ja nuoren elämässä tapahtuu suuria muutoksia. Rajoitustoimenpiteiden päätöksentekoprosessien selkeyttäminen nuorelle painottaen nuoren mielipiteen osuutta tilanteen muiden toimijoiden näkökulmien ohella todennäköisesti lisäisi nuoren kuulluksi tulemisen ja osallisuuden tunnetta. Tämän opinnäytetyön aineistonkeruuseen osallistuneen kohderyhmän nuorten näkemysten ja kokemusten esiin tuominen onkin tämän opinnäytetyön tärkein sanoma. Ammatillisen lastensuojelutyön kehittämiseksi sekä lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen kannalta olisi kuitenkin erittäin tärkeää, että lapsi ja nuori saisi tämän kokea tämän kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tunteen siihen keskittyvien tutkimusten ohella joka päivä, myös lastensuojelulaitosten arjen keskellä.

LÄHTEET

A-studio. Lastensuojelun laittomuudet. Radio-ohjelma 9.10.2019. Yle Areena - verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/1-4584684>. Viitattu 24.4.2020.

Enroos, R. 2016. Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijais-huoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T.(toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 224.

Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymis-opas. Teoksessa Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-30.

Hakala, J. 2018. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 20-23.

Helavirta, S. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T.(toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 188-223.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus, 47.

Hoikkala, S.2011. Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huumekontrolli laitoksessa. Teoksessa M.Satka & L. Alanen & T. Harrikari & E. Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 243–278.

– 2013. Kiinnipito lastenkodissa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 23. Pelastakaa Lapset ry. Viitattu 15.1.2020. Saatavilla: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2015/10/13114248/Kiinnipito-lastenkodissa.pdf>

Hoikkala, S. & Lavikainen, V. 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Huhtanen, R. 2016. Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T.(toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 33.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 18-38.

– 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 61.

Kekoni, T., Kitinoja, M. & Pösö, T. 2008. Erytynen huolenpito koulukodeissa. Raportteja 36/2008. Helsinki: Stakes. Viitattu 9.2.2020. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77376/R36-2008-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kiili, J. & Moilanen, J. 2019. Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa – tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. 2019. Helsinki: Unigrafia. 35-36.

Kuoppala, T., Forsell, M. & Säkkinen, S. 2019. Lastensuojelu 2018. Lastensuojelun tilastoraportti 23/2019. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 7.2.2020. Saatavilla:<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019060418326>

Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print.

Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T.(toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 157-187.

– 2019. ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: PunaMusta Oy.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lastensuojelulain muutokset 1.1.2020. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 25.2.2020. <https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 29.6.2006/583.

Lastensuojelulaki 3.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan abc. Helsinki: Tammi.

Pösö, T. 2016. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T.(toim.) Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, 7–32.

Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2019. Lasten ja nuorten tutkimusetiikan muuttuvat kentät. Teoksessa Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. 2019. Helsinki: Unigrafia. 7-12.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2017. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 47.

Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy

– 2016. Lapsen oikeus hyvään ja perusoikeuksia kunnioittavaan sijaishuoltoon lastensuojelulaitoksessa. Teoksessa Hakalehto, S & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Kauppakamari, 136.

– 2018. Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sinkkonen, J. 2015. Huostaanotettu lapsi ja nuori. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. Lastensuojelulain 542/2019 muutokset. Viitattu 25.2.2020 <https://www.slideshare.net/stmslide/lastensuojelulain-muutokset>.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Talentia ry. 2017. Arki, arvot ja etiikka – Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2017. Viitattu 28.2.2020 <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Tarkkinen, H. & Forsberg, H.(2013) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka, 78 (6), 661–669.

TENK – Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 29.2.2020 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

THL. 2020a. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelulaitokset. Viitattu 2.3.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>

– 2020b. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuolto. Viitattu 1.3.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

– 2020c. Lastensuojelun käsikirja. Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa. Viitattu 15.1.2020 & 8.3.2010 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa>

Trockim, W. & Donnelly, J. 2008. The Research Methods Knowledge Base. United States: Cengage, 142.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Uudistettu painos. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi, 85, 175.

Valli, R. 2018. Aineiston keruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli, R.(toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 92–116.

Valli, R. & Perkkilä, P. 2018. Sähköinen kyselylomake ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus, 117-128.

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi, 23.

– 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 118-121.

Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2017) Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. *Adoption & Fostering*, 41(1), 20–34.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Helsinki: Suomen YK-liitto. Viitattu 7.1.2020 https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/lapsen_oikeudet_paino.pdf

LIITTEET

- Liite 1. Teemahaastattelua varten suunniteltu haastattelurunko
- Liite 2. Infokirje osallistujille

Liite 1 1(2)

Teemahaastattelun haastattelurunko

1. Taustatiedot

- Ikä, sukupuoli, sijaishuollossa oloaika, sijoitusten lukumäärä

2. Tiedon saaminen rajoitustoimenpiteistä

- Miten olet saanut tietoa rajoitustoimenpiteistä?
- Missä vaiheessa olet saanut tietoa rajoitustoimenpiteistä? (esim. sijaishuoltopaikkaan tullessa tms.)
- Keneltä olet saanut tietoa? (esim. sosiaalityöntekijältä, sijaishuoltopaikan työntekijöiltä)

3. Kokemukset

- Millaisia omat kokemuksesi rajoitustoimenpiteistä ovat olleet?
- Onko jokin jäänyt erityisesti mieleen? Mitä haluat kertoa siitä?
- Oletko ollut näkemässä rajoitustoimenpidetilanteita ja mitä haluat kertoa siitä?
- Millaisia tunteita, ajatuksia ja tuntemuksia tilanteet ovat herättäneet?

4. Tilanteiden jälkeen

- Onko rajoitustoimenpidetilanteita käyty läpi tai onko niistä keskusteltu jälkikäteen?
- Miten tilanteita on käyty läpi?
- Kenen kanssa olet keskustellut tilanteista? (esim. muut nuoret, vanhemmat, työntekijät)

Liite 1 2(2)

5. Päätöksenteko ja muutoksenhaku

- Oletko saanut rajoitustoimenpiteistä itsellesi päätöksen ja mitä ajattelet siitä?
- Onko sinulle kerrottu mahdollisuudesta valittaa/hakea muutosta päätöksistä? Jos on, kertoisitko lisää?
- Oletko hakenut muutosta? Jos olet, kertoisitko lisää?

6. Arviointi

- Mitä mieltä olet rajoitustoimenpiteistä?
- Millaisena olet kokenut sijaishuoltopaikan työntekijän toiminnan rajoitustoimenpiteisiin liittyen?
- Miten olet kokenut sosiaalityöntekijän toiminnan?
- Kuinka tarpeellisena pidät rajoitustoimenpiteitä?
- Mitä ammattilaisen olisi tärkeä huomioida rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyen?
- Mitä muuta haluaisit sanoa rajoitustoimenpiteisiin liittyen mitä en nyt tullut kysyneeksi?

Liite 2 1(2)

Hyvä kokemusasiantuntija,

nuorten näkökulmat ovat tärkeitä lastensuojelutyötä sekä sijaishuoltopaikkojen mahdollista kehittämistä ajatellen. Etsin nyt nuorten kokemuksia ja näkemyksiä julkisestikin puhuttaneesta aiheesta.

Kerään aineistoa sosiaalialan opinnäytetyötäni Lapin ammattikorkeakouluun sekä lastensuojelun ammattilaisten työstämään Oppikirja –hanketta varten. Oppikirja tavoittelee käytännön arkitietoa rajoitustoimenpiteistä ammattilaisten, nuorten sekä vanhempien kokemusten pohjalta. Opinnäytetyöni tarkoituksena puolestaan on esitellä nuorten kokemuksia ja näkemyksiä rajoitustoimenpiteistä ja tuoda näin nuorten ääni kuuluviin ajankohtaiseen aiheeseen liittyen.

Aineistonkeruun kysymykset käsittelevät näkemyksiä ja kokemuksia rajoitustoimenpiteistä sekä ajatuksia päätöksenteosta ja muutoksenhausta. Olen pyrkinyt huomioimaan, että osallistuessanne muistelette mahdollisesti aiemman lainsäädännön aikaisia kokemuksia sijoituksenne ajankohdasta riippuen, mutta kysymyksissä varsinaiset rajoitustoimenpiteet tulevat pohjautumaan voimassaolevaan lainsäädäntöön. Alla esiteltynä tiedonkeruutavat, joista voit valita mieleisesi.

- **TEEMAHAASTATTELU:** Ennalta sovitut teemat käsitellään haastattelutilanteessa Sinulle sopivana ajankohtana valitsemassasi paikassa.
- **VERKKOKYSELY:** Osallistuminen suoritetaan vastaamalla sähköiseen kyselyyn. Linkki kyselyyn lähetetään sähköpostitse.

Osallistuminen on täysin vapaaehtoista, mutta jos päätät lähteä mukaan, ilmoitaisitko minulle viimeistään **keskiviikkona 13.11.2019**, haluatko jakaa kokemuksesi haastattelun vai kyselyn muodossa. Kerätty aineisto tulee vain opinnäytetyöni sekä oppikirja -hankkeen käyttöön, ja vastauksia tullaan käsittelemään niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäisiä henkilöitä tai paikkoja. Kerättyä tietoa voivat minun lisäksi käyttää lehtorit ja kirja –hankkeen yhteyshenkilöt Sari Halttunen ja Susanna Helavirta sekä oppikirjan kirjoittaja Riitta Laakso.

Nyt Sinulla on mahdollisuus vaikuttaa ja saada ansaitusti äänesi kuuluviin suostumalla joko haastatteluun tai kyselyyn. Toivottavasti osallistut, sillä kokemuksesi on tärkeä!

Liite 2 2(2)

Terveisin

Maiju Tolonen

sosionomiopiskelija

Lapin ammattikorkeakoulu

maiju.tolonen@edu.lapinamk.fi